

liturgijsko-pastoralni list

5 ŽIVO VRELO

2020

Hrvatski institut za liturgijski pastoral pri Hrvatskoj biskupskoj konferenciji • GOD. XXXVII • CIJENA: 13 KN

Zaštitnici u nevoljama

od 17. svibnja do 10. lipnja 2020.

5 • 2020

God. XXXVII. (2020.)
Liturgijsko-pastoralni list
za promicanje liturgijske obnove

Glavni i odgovorni urednik:
Ante Crnčević

Uredničko vijeće:
mons. Ivan Šaško,
Ante Crnčević, Petar Bašić,
mons. Ivan Ćurić

Predsjednik uredničkog vijeća:
mons. Zdenko Križić

Uredništvo:
Ante Crnčević, Ivan Andrić,
Lana Vuičić

Grafička priprema:
Tomislav Koščak

Izdavač i nakladnik:
Hrvatski institut za liturgijski pastoral
pri Hrvatskoj biskupskoj konferenciji

Ksaverska cesta 12a
10000 ZAGREB

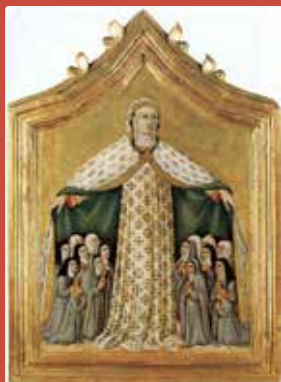
Telefon: 01 5635 050

Faks: 01 5635 051

e-mail: hilp@hilp.hr

www.hilp.hr

Tisak:
Grafika Markulin, Lukavec

U okrilju Marijina plašta.
Sano di Pietro: Marija Majka milosrđa,
oko 1440.

ISSN 1331-2170 – UDK 282

ŽIVO VRELO

urednikova riječ 1

- ☐ Uslišanje i zahvalnost

naša tema: Zaštitnici u nevoljama 2

- ☐ Zavjetne slike i pobožnost u doba nevolje,
M. Kunčić
- ☐ Vjera i duhovnost osobnih zavjeta,
A. Crnčević

otajstvo i zbilja 18

- ☐ Biblijsko-teološka razmišljanja:
A. Vučković, I. Šaško, S. Slišković,
I. Raguž, D. Runje
- ☐ Šesta vazmena nedjelja
- ☐ Uzašašće Gospodina našega Isusa Krista
- ☐ Sedma vazmena nedjelja
- ☐ Pedesetnica. Duhovi
- ☐ Svetkovina Presvetoga Trojstva

u duhu i istini 38

- ☐ Molitve pape Franje uz pobožnost krunice

trenutak 40

- ☐ Euharistijski blagoslov (u doba epidemije)

Uslišanje i zahvalnost

Što da uzvratim Gospodinu za sve što mi je učinio, pita se ponizni psalamski molitelj i umah odgovara: »Izvršit ću Gospodinu zavjete svoje pred svim pukom njegovim.« (Ps 116, 14). Zahvalnost je čin pouzdane vjere koja vjernika čini još poniznijim negoli je to bio u trenutku žarke molitve u kojoj je tražio Božju pomoć. Zahvalnost je sestra poniznosti, a nezahvalnost oholosti. Ljepota života rađa se iz spoznaje da je u životu sve dar – počev od samoga života. I naše moći i sposobnosti su dar. Zato prava duhovnost izrasta iz snage zahvalnosti i raste onoliko koliko rastemo u zahvalnosti.

U trenucima ugroženosti života kao i trenucima spoznaje vlastite krhkosti vjernik se utječe Bogu, izvoru svakoga dobra, te mu *obećaje* ili se *zavjetuje* da će učiniti nešto kako bi potvrdio riječi molitvenoga predanja njemu. Obećanja (*promissiones*) imaju posebno mjesto u slavlju sakramenta (u krštenju, potvrdi, ženidbi, ređenju), ali i u kršćanskoj pobožnosti. Vjernik, izručujući se Bogu, obećava da će izvršiti neko djelo, čin pobožnosti, milostinju, hodočašće, dobročinstvo..., pa se obećanje razumijeva kao čin življene vjere i štovanja Boga. Zavjet (*votum*) je snažniji i zahtjevniji oblik obećanja, koje osoba promišljeno i slobodno daje pred Bogom, a tiče se mogućega i većega dobra, te se on ima izvršiti »iz kreposti bogoštovlja« (*ex virtute religionis*, usp. kan. 1191, §1). Duhovnost zavjeta ne mjeri se zahtjevnošću ili težinom obećanoga čina, nego dubinom zahvalnosti i predanja iz kojega se zavjet čini. Zavjet nas čuva u zajedništvu s Bogom, čini nas trajno zahvalnima i neprestano otvorenima Božjoj prisutnosti.

Pobožnost zavjeta osobito je njegovana u trenucima velikih nevolja, kako osobnih tako i onih koje su pogađale obitelji, gradove, pa i cijele narode. Zavjetni darovi u svetištima i crkvama, zavjetne slike, zavjetni oltari, zavjetne crkve... svjedoci su »svete povijesti« koja Božju milost spasenja razlijeva na ljude u njihovu hodu kroz svijet. Prvotni razlozi nekih zavjeta zaboravljeni su ili zasjenjeni, ali je u puku ostala zahvalnost koja zavjet čini još uvijek živim, jer zavjet nije 'otplata' primljene milosti, nego čin zahvalnosti koja oblikuje vjeru i duhovnost. Misli o zavjetnim darovima i zavjetnim slikama, nastalima u doba velikih pogibelji, mogu nam biti nadahnuće za duhovnost zahvalnosti koja produbljuje snagu vjere i rađa ljepotom življenja.

Urednik

Zavjetne slike i pobožnost u doba nevolja

Ikonografski primjeri s istočne obale Jadrana od 14. do 17. stoljeća

Meri Kunčić

Unatoč prolaznosti i trošnosti materijala od kojih su izrađene, u hrvatskoj umjetničkoj baštini sačuvani su mnogobrojni primjeri zavjetnih slika koje svjedoče o načinima suočavanja ljudi s raznim životnim teškoćama, kao i o dugotrajnosti tradicije zavjetnoga darivanja u zapadnome kršćanstvu. Smisao zavjetne slike bio je, a tako je i danas, da bude trajno odredište, mjesto kojemu se vjernici uvijek ponovno vraćaju, zahvalni za uslišanje u potrebama u kojima mole, te ostavljaju svjedočanstvo svoje zahvalnosti.

Povijest zavjetnoga slikarstva u zapadnome kršćanstvu duga je i bogata, a osobito je zanimljiva u razdoblju od razvijenog srednjega vijeka do 17. stoljeća. U povijesno-umjetničkoj periodizaciji stilskih razdoblja to se vrijeme preklapa s razdobljem gotike, renesanse, manirizma i baroka, unutar kojih se uočavaju mijene tipova zavjetnoga slikarstva i stilskih izričaja u oblikovanju likovnoga sadržaja. No, konstanta koja, usprkos mijenama, predstavlja trajnu osobinu toga slikarskog žanra jest duhovni značaj koji su zavjetne slike imale za vjernike u doba brojnih ratova, zaraznih bolesti, gladi, prirodnih nepogoda i drugih nevolja. Za istraživače povijesnoga konteksta nastanka umjetničkoga djela zavjetno je slikarstvo izuzetno zanimljivo područje jer daje uvid u društvene mehanizme koji su utjecali na oblikovanje takvoga slikarstva, ali i uvid u ulogu koju su ta djela imala u životima ljudi nekoga vremena. Pritom treba istaknuti da je riječ o vrsti slikarstva koje istrgnuto iz prostora i vremena u kojem je nastalo i u kojem je suživjelo s vjerničkim duhom uvelike gubi smisao. Smisao mu se otkriva u njegovoj povezanosti s kulturom i duhovnošću naroda, koji se pred zavjetnim slikama u doba nevolje utjecao zagovoru Blažene Djevice Marije i svetaca. U vrijeme kriza, posebice kužnih epidemija uslijed kojih bi gradovi opustjeli, zavjetna slika bila je mjesto pouzdane molitve i uporište nade. Pisani izvori svjedoče nam da su neke imućnije obitelji u svojim domovima imale manje zavjetne slike, pribavljene u znak zahvalnosti nekomu svecu ili Presvetoj Djevici za zadobivenu milost, a obiteljima su bile trajan podsjetnik na Božju dobrotu i blizinu u nevoljama.

Unatoč prolaznosti i trošnosti materijala od kojih su izrađene, u hrvatskoj umjetničkoj baštini sačuvani su zaista mnogobrojni primjeri zavjetnih slika koje svjedoče o načinima suočavanja ljudi s raznim životnim teškoćama, kao i o dugotrajnosti tradicije zavjetnoga darivanja u zapadnome kršćanstvu. Hrvatske su zemlje dijelile sudbinu ostalih zemalja razvijenoga i kasnoga srednjovjekovlja, čije je stanovništvo stoljećima živjelo u opasnosti čestih epidemija kuge i drugih zaraznih bolesti, u kušnjama oskudice i godinā gladi te u stalnim prijet-

njama rata. U tim je okolnostima, osobito pod utjecajem prosjačkih redova, u puku posebno razvijana pobožnost prema Presvetoj Bogorodici i svecima zaštitnicima od kuge. Osim toga, od sredine 15. st., posebice nakon pada Bosne 1463. godine, nad hrvatske se zemlje nadvila turska prijetnja, granica se hrvatskog teritorija sve više pomicala prema sjeverozapadu, a stanovništvo jadranskih komuna sve se više zbijalo unutar gradskih zidina. Mnogi dijelovi Hrvatske bili su spaljeni i opustošeni te se velik broj izbjeglog stanovništva slio u gradove. Vojni osmanlijski pohodi s neviđenom su okrutnošću nosili strah i pustoš, dopirući često sve do gradskih zidina, a donoseći sa sobom i *nevidljivog neprijatelja*, epidemiju kuge. Trogirski kroničar toga doba Pavao Andreis slikovito je to stanje opisao riječima: »Otkrila se najgora nakaza rata, čijim silama otpor ne pruža obrane, niti čovjek zna ili se može obraniti sa sigurnošću, ako ga zaštita neba ne čuva. Grad se utekao zavjetima svecu zaštitniku, a odanosti srdaca nije uzmanjkala pomoć neba. Prestala je kuga, ali s njome nisu zloćudni utjecaji rata ortaka. Grad je ostao lišen stanovnika, dijelom od rata, a dijelom od kuge uništenih, dijelom i zbog jednog i zbog drugog zla pobjeglih. (...) Zlo ne dolazi bez pratnje: Mora da jedno slijedi za drugim poput karika, koje tvore onaj lanac kojim je vezana (kao) robinja nevoljâ naša nesretna sudbina (P. Andreis, *Povijest grada Trogira*, I., 150., 185.).

Ipak treba istaknuti da zavjetne slike nisu stvarane samo u kriznim vremenima, već i u mirnijim životnim okolnostima, kako bi pružile sigurno okruženje ljudima koji su se pouzdavali u Boga. Tako je, primjerice, suknar Mihovil iz Zadra u drugoj polovici 14. stoljeća svoju palaču, odnosno gotovo svaku njezinu prostoriju, uresio slikama s prikazima Bogorodice i drugih svetaca koje su osobito štovali on i članovi njegove obitelji. Na sličan su način palače bogatih stanovnika jadranskih komuna oblikovane kao jedinstveni i promišljeni prostori življenja vjere, u skladu s pobožnošću njihovih vlasnika. Primjer koji spominjemo zabilježen je u prosperitetnim godinama kada je Zadar osjetio duže razdoblje društvenoga i gospodarskoga napretka. Stoga možemo reći da su zavjetne slike nastajale i kao plod sretnih i neopterećenih vremena. Isto tako valja napomenuti da su i vjernici iz skromnijih društvenih staleža jadranskih komuna u svojim skromnim domovima na istaknutu mjestu imali sliku Bogorodice, uvijek spremne uslišati molbe vjernika.

Nebeski zaštitnici
i zagovornici u nevolji.

*Blaž Jurjev Trogiranin:
Bogorodica s djetetom
Isusom i svecima; poliptih iz
benediktinske crkve sv. Ivana
Krstitelja u Trogiru, prva
polovica 15. stoljeća.*

Bl. Djevica Marija – zagovornica u nevoljama

U skupinu zavjetnih slika mogu se svrstati velike oltarne kompozicije i freske koje su nerijetko nastajale kao plod zajedničkih ili individualnih narudžbi stanovnika pojedinih sredina. Te zavjetne slike pored središnjega lika, obično Bogorodice s djetetom Isusom, daju mjesto nizu svetaca zaštitnika, a ponegdje i prikazu povijesnih okolnosti koje se bile razlog zavjeta pobožnoga puka.

Pogledamo li pozornije, primjerice, povijest nastanka velikoga oltarnoga poliptiha, koji je gotički majstor Blaž Jurjev Trogiranin izradio 1436. godine za oltar sv. Jeronima u crkvi benediktinskoga samostana u Trogiru, razumjet ćemo i smisao njezinoga ikonografskog programa. Izrada slike naručena je 1434., kada su Trogir i njegov distrikt pogodile dvije nevolje: epidemija kuge i osmanlijska opsada, koje su strahovito iscrpile stanovništvo, o čemu svjedoče kroničarski zapisi P. Andreisa (*Povijest grada Trogira*, I, 169). Pored središnjega lika Bogorodice s djetetom Isusom, u odijeljenim poljima poliptiha prikazano je šest svetaca: sv. Dujam, sv. Benedikt, sv. Mihovil Arkandeo, sv. Ivan Krstitelj, sv. Jeronim te sv. Ivan Trogirski.

Dok Bogorodica s Djetetom predstavlja zaštitnicu trogirске komune, izbor sv. Mihovila Arkandela mogao bi se protumačiti u vezi s predajama koje ga predstavljaju kao zaštitnika od kuge i od nevjernika. Sv. Ivan Krstitelj naslovnik je benediktinske crkve za koju je poliptih bio izrađen, a sv. Benedikt utemeljitelj benediktinskoga reda. Sv. Jeronim je već od ranoga srednjega vijeka priznavan zaštitnikom Dalmacije, a njegovo se čašćenje širi osobito u doba humanizma i renesanse kada se, u prijemima apeninskih i dalmatinskih humanista o Jeronimovu podrijetlu, isticalo njegove dalmatinske korijene te ujedno etnička i kulturna posebnost pokrajine Dalmacije i njezinih stanovnika. Sv. Dujam prikazan je na poliptihu vjerojatno kao zaštitnik splitske biskupije, a sv. Ivan Trogirski odjeven u biskupsko ruho, s knjigom u ruci, kao zaštitnik trogirске komune. Ikonografsku cjelinu vjerojatno nije osmislio sam slikar nego upravo trogirski benediktinci koji su naručili sliku i koji su snažno osjećali tragičnost trenutka u kojem je u gradu Trogiru od kuge pomro velik broj pučana i plemića, mnoge gradske službe ostale bez svojih dužnosnika, a gradsko vijeće prestalo djelovati. U gradu se teško živjelo, a odlazak iz grada nosio je drugu vrstu opasnosti jer su nedaleko od njegovih zidina vrebali zlokobni osmanlijski odredi. Slikarski izraz majstora Blaža oblikovan je pod utjecajem suvremenoga mu venecijanskog slikarstva s tipičnom gotičkom ekspresivnošću i osjećajnošću kojoj je svrha bila prenijeti snažnu poruku vjernicima da nisu zaboravljeni u zagovornoj molitvi svojih nebeskih zaštitnika, osobito Bl. Djevice Marije, glavne kršćanske *mediatrix* pred Bogom. Poliptih je kasnije iz benediktinske crkve bio premješten u trogirsku katedralu sv. Lovre.

Majka milosrđa (*Mater misericordiae*)

Zavjetne (votivne) slike bile su duhovno obilježje i pobožno-duhovno oružje svih istočnojadranskih komuna. Istomu stilskom i povijesnom razdoblju, kao i Blažev poliptih, pripada i veliki poliptih izrađen za šibensku crkvu sv. Grgura, danas u Interpretacijskome centru 'Civitas sacra' u Šibeniku, nastao u drugoj četvrtini 15. stoljeća, a pripisuje se slikaru Nikoli Vladanovu.

Središnje mjesto pripada Mariji Majci milosrđa, koja pod raširenim plaštem (*sub matris tutela*) okuplja i štiti vjernike; uz nju je dvanaest polja sa svecima zaštitnicima, a na predeli je Krist s dvanaest apostola.

Ne ulazeći u pomniju analizu povijesnih okolnosti u kojima je ta slika nastala, a koje su zasigurno bile vrlo slične onima u Trogiru, istaknimo tek motiv središnjega prizora Bogorodice zaštitnice. Riječ je o ikonografskoj temi s vrlo dugom tradicijom u povijesti kršćanstva, izvorno kreiranoj u bizantskom kulturnom okruženju te od 7. st. postupno prihvaćenoj na Zapadu, čija se simbolika s vremenom obogaćivala naglašavajući duhovno značenje pojedinih simbola kao što su: Bogorodičin zaštitnički plašt, strelice, skupine vjernika u molitvi. Osobito važnu ulogu u promicanju pobožnosti prema Bogorodici zaštitnici imali su prosjački redovi, franjevci i dominikanci, koji su, prema opisu iz *Zlatne legende* Jakova de Voragine, nakon Kristove odluke da posrnulo čovječanstvo kazni »trima strijelama« – kugom, glađu i ratom – zaiskali zaštitu Bogorodice koja je zauzela posredovati kod Gospodina i ublažiti njegovu srdžbu.

Popularnost ikonografske teme Bogorodice zaštitnice, ili Majke milosrđa (lat. *Mater misericordiae*), svoj je vrhunac dosegla tijekom dugotrajnih kužnih epidemija u kasnosrednjovjekovnom i ranonovovjekovnom razdoblju. Na šibenskome primjeru dana je posebna važnost Bogorodičinu zaštitničkom plaštu koji široko natkriljuje zbijenu skupinu vjernika Šibenika koji joj se molitvom utječu za zaštitu od teških nedaća.

Početna točka širenja ove ikonografske teme diljem Europe bila je zasigurno velika epidemija kuge, zvane i 'crna smrt', koja je harala Europom od 1347. do 1352., a istočnom obalom Jadrana osobito tijekom 1348. Nakon toga doba taj je slikarski motiv zastupljen na mnogim oltarima (kako u slikarskim tako i u kiparskim ostvarenjima), na freskama unutar crkava, na bratovštinskim zastavama, na relikvijarima i liturgijskim predmetima. Ta je

Pod Marijinim plaštem...

Nikola Vladanov: Marija Majka milosrđa i sveci zaštitnici; oltarna pala iz crkve sv. Grgura, Šibenik 15. st. (danas u Interpretacijskome centru 'Civitas sacra', Šibenik).

tema, pa i u kasnijim razdobljima, česta na *ex-voto* slikama manjih dimenzija, o čemu ponajbolje svjedoče zavjetne slike pomoraca, nastale zahvaljujući narudžbama bogatih brodovlasnika i kapetana koji su prevozili robu iz priobalnih komuna od Poreča do Kotora.

Zavjeti pobožnoga puka

Premda na dvama zavjetnim poliptisima iz Trogira i Šibenika nema prikaza donatora, moguće je pretpostaviti da je u troškovima njihove izrade sudjelovao veći broj stanovnika tih dviju komuna, a što je bio čest način priskrbljivanja zavjetnih slika u istočnojadranskim kasnosrednjovjekovnim gradovima. Donatori su redovito bili pripadnici komunalne elite, plemići i imućniji građani, ali i običan puk. Mogli bismo tek pretpostaviti da se u skupini pobožnih vjernika pod Bogorodičinim plaštem na šibenskom primjeru krije i poneki stanovnik grada koji je doprinio izradi toga raskošnog poliptiha.

U mnogim primjerima renesansnog slikarstva na hrvatskim prostorima donatori su i portretno prikazivani, što je svjedočanstvo njihove pobožnosti te važne uloge u gospodarskom, političkom, vjerskom i kulturnom životu grada. Jedna takva slika nastala je u posljednjem desetljeću 15. stoljeća u radionici mletačkog majstora Vittorea Carpaccia, a prema narudžbi zadarskoga kanonika i notara Martina Mladošića. Poliptih je izrađen za oltar sv. Martina u zadarskoj katedrali sv. Stošije, a uz likove sv. Martina na središnjemu polju, te sv. Stošije, sv. Šimuna, sv. Petra, sv. Pavla te sv. Jeronima, važnih za zadarsku crkvenu zajednicu, prikazan je i lik donatora. Portretiran je u središnjemu gornjem polju, u klečećemu stavu ispred lika sv. Jeronima, kojega je upravo tada humanistički krug isticao kao zaštitnika Dalmacije.

Zavjetna slika za izbavljenje
u pomorskim pogiblima.

Nikola Božidarević:
Navještenje, iz crkve sv. Nikole
na Lopudu, 1513.; danas u
Muzeju Dominikanskoga
samostana, Dubrovnik.

Dva desetljeća kasnije u Dubrovniku je pomorski kapetan Marko Kolendić naručio oltarnu sliku sa središnjim prizorom *Navještenja* koju je 1513. izradio dubrovački renesansni slikar Nikola Božidarević, a koja je bila smještena u lopudskoj crkvi sv. Nikole (danas u Muzeju dominikanskoga samostana u Dubrovniku). Ta slika sadrži niz elemenata tipičnih za zavjetno slikarstvo: središnji lik Marije Bogorodice, prizore iz Kristova života, zavjetni natpis, prikaz donatora i njegove karake s kojom je odlazio na daleka putovanja na kojima je utjecao pomoći zaštitnikā pomoracā – sv. Nikoli i Presvetoj Bogorodici (prikazanima na zasebnim medaljonima pokraj slike broda).

Zavjetno slikarstvo u Istri

O raznolikosti slikarstva zavjetne namjene na razmeđu kasnoga srednjega i ranoga novoga vijeka u hrvatskim krajevima svjedoče i istarske freske, osobito fresko-ciklusi koji su od konca 15. stoljeća nastali u manjim crkvicama u gradskim i seoskim sredinama u unutrašnjosti poluotoka, u slavenskom dijelu Istre. Autori tih slika uglavnom su anonimni, imena su zabilježena tek rijetkima, primjerice Vincentu i Ivanu iz Kastva, čija je radionica oslikala više manjih crklica, među kojima i jednobrodnu grobljansku crkvu sv. Marije na Škrilinama (Škrilinah) kraj Berma s prizorima iz Kristova i Marijina života, nizovima svetaca te ikonografski maštovitim prizorima *Plesa mrtvaca*, *Prvoga grijeha*, *Kola sreće* i *Poklonstva kraljeva*, tada omiljenim prizorima u zapadnome kršćanstvu. Ti prizori pokazuju zaokupljenost vjerničke misli temama smrti i spasenja, u teškim prijetnjama smrti i u nestalnosti života.

U prvoj polovici 16. stoljeća djelovao je jedan od rijetkih poznatih domaćih majstora, Anton iz Padove, podrijetlom iz sela Kašćerge u središnjoj Istri, koji je 1530-ih godina u nekadašnjem kaštelu Humu, utvrđeno Opertlju te u selu Draguču oslikao bratovštinske crkve posvećene zaštitniku od kuge sv. Roku. Zamjetno je da upravo te, financijski slabe mjesne bratovštine na istarskome području, kao naručitelji ciklusa zidnih slika, osim svetaca zaštitnika svojih zajednica biraju i 'protukužne' svece kao što su sv. Sebastijan, sv. Rok i sv. Kristofor. Ne čudi to ima li se na umu da je to područje u dugome razdoblju o kojem je ovdje riječ periodički bilo pogađano snažnim epidemijama kuge, malarije i drugih zaraznih bolesti, na koje medicina onoga doba nije imala prikladnoga odgovora, pa se sve te bolesti nazivalo zajedničkim nazivom *pestis*, kuga. Nema sumnje da su ljudi tada razaznavali razlike pojedinih zaraznih bolesti, ali su ipak spomenute svece zazivali u nevoljama bez obzira na vrstu epidemije. Sv. Rok ili sv. Sebastijan zapravo i nisu isključivo 'anti-pestes' sveci zaštitnici, već zaštitnici od niza raznih zaranih bolesti.

Spomenimo samo neke podatke o učestalosti epidemija u Istri. U 15. je stoljeću kao osobito pogubna zabilježena kuga iz 1427., koja je desetkovala stanovništvo od Pule do Savudrije. Dugotrajna i smrtonosna bila je epidemija koja je trajala od 1449. do 1456., pogodivši cijeli istarski poluotok, posebice Poreč i Motovun. Pritom su lokalne vlasti uvele stroge mjere opreza pa su tako zabranjena putovanja, seljacima je bio zabranjen ulaz u grad, a imovina zaraženih pokojnika spaljivala se. To otkriva bolje i šire poznavanje čudi pojedinih zaraza te svjedoči o poduzimanim 'mjerama' zaštite od njihovoga širenja. Čak su i sami svećenici bili prisiljeni obrađivati zemlju kako bi preživjeli. Smrtnost je tijekom te epidemije bila izuzetno velika pa je tako 1467. samo u tršćanskom gradskom hospitalu zabilježeno 105 umrlih od kuge. Gubitci su bili veliki u Poreču i Rovinju, gdje je stradala petina ukupnog stanovništva. Godine 1475. uslijedila je u Istri nova snažna epidemija, koja se proširila iz Venecije, a nekoliko godina kasnije stradao je ponovno Poreč, u kojem se tada nije moglo pronaći svećenika koji bi umirućima dao bolesničko pomazanje.

Snaga kužnih pošasti u Istri nije jenjavala ni tijekom 16. stoljeća o čemu su sačuvana mnoga svjedočanstva, među kojima i brojne zavjetne crkve

s freskama i oltarnim slikama koje su trebale pružiti utočište, zaštitu i utjehu pogođenom stanovništvu. Na istočnome zidu crkve sv. Roka u Draguču slikar Antun iz Padove dovršio je 1537. veliku fresku s prizorom *Navještenja* te nizom svetaca zaštitnika od kuge i drugih bolesti, sv. Elizejem, sv. Antunom opatom, sv. Blažom, sv. Andrijom, sv. Fabijanom, sv. Rokom i sv. Sebastijanom.

Za razliku od mnogih do sada spomenutih slika zavjetne namjene koje su tijekom povijesti premještene iz sakralnih prostora u kojima su izvorno bile smještene, istarske su freske trajno odredile prostor tih malih crkvice, postajući mjestom utočišta mnogih naraštaja vjernika koji su u njima pronalazili duhovnu okrepju i utjehu. Urezani glagoljski grafiti i prikazi brodova i galija na tim freskama svjedoče o stalnoj potrebi žitelja istarskih gradova i mjestā da se obraćaju svecima zaštitnicima i traže milost u različitim životnim nevoljama, u trenucima bolesti i neimaštine, ili pak na dalekim i nesigurnim putovanjima morem.

Upravo se vremenski dugotrajna prisutnost neke zavjetne slike u određenome sakralnom prostoru smatra jednim od ključnih odrednica zavjetnoga slikarstva. U brojim su slučajevima, naime, sasvim jednostavne i obične crkve, u kojima se čuva zavjetna slika, postale poznata hodočasnička mjesta na kojima se, bilo na blagdane bilo svakodnevno, okupljaju brojni vjernici koji se svojim zaštitnicima utječu moleći njihov nebeski zagovor i pomoć.

Druga mjesta utočišta

I istočna obala Jadrana sačuvala je još iz srednjega i ranoga novoga vijeka svjedočanstva o čašćenju svetaca zaštitnika i o nastanku hodočasničkih mjesta uz koja je vezana predaja o nekome čudesnom događaju, koji se zbio božanskom snagom, primjerice: mjesto smrti splitskog nadbiskupa sv. Arnira; Trsat, gdje se neko vrijeme u 13. st. nalazila sveta Nazaretska kućica u kojoj je rođen Isus, a gdje se kasnije, zahvaljujući čudotvornoj slici »Majke milosti« razvilo jedno od najznačajnijih marijanskih svetišta u Hrvatskoj; ili Zažično, kod današnjega Donjeg Pazarišta, gdje je nekoć, pored pavlinskog samostana, uz čudotvornu Marijinu sliku bilo svetište, oboje uništeni u osmanlijskim najezdama krajem 15. st.

Čašćenje Gospe od Pojišana u Splitu nastalo je oko ikone Bogorodice s djetetom Isusom, vjerojatno iz 14. st., a vjerovalo se da je molitvom pred njom bilo moguće zadobiti ozdravljenje od teških bolesti, pa i kuge, zaštitu od osmanlijske prijetnje, prirodnih nepogoda i brojnih drugih nevolja. Čašćenje Marijinoga lika na Pojišanu osobito je ojačalo u 16. stoljeću kada su komunalne vlasti i bratovštine započele organizirati javne procesije u čast Gospe od Pojišana, u kojima je, na svetkovinu velike Gospe, slika bila svečano nošena iz katedrale sv. Dujma u crkvu na Pojišanu. Svetište je bilo jednako omiljeno među splitskim obrtnicima, trgovcima i pomorcima, koji su ondje ostavljali mnoge votivne darove, ali i među splitskim plemićima i predstavnicima komunalnih vlasti. God. 1607. za velike epidemije kuge koja je pogodila grad, gradski je knez i kapetan Mlećanin Marino Bondumier dao u tome svetišću pokopati svoju kćer, preminulu od kuge, i pritom darovao crkvi zavjetne darove i novac u svrhu dogradnje.

Svetište Gospe od Škrpjela pred Perastom, koje je postalo zavjetnim svetištem bokeljskih pomoraca, oblikovalo se oko slike s prikazom Bogorodice renesansnoga slikara Lovre Dobričevića iz 15. stoljeća, kojoj se pripisuju čudotvorne moći. Na zavjetnim slikama što su ih naraštaji bokeljskih pomoraca ondje ostavljali pojavljuju se, uz pojednostavljen prikaz Dobričevićeve Bogorodice, i prizori nedaća koje su pogodile kapetane, mornare i njihove brodove. Posebna pobožnost u crkvi Gospe od Anđela u Orebiću razvila se nakon Ciparskoga rata 1570.-73., tijekom kojega su Korčulani uz pomoć Bogorodice uspjeli obraniti svoj otok i cijeli Pelješki kanal od napada alžirskih gusara. U kasnijim stoljećima tom su svetištu darovane brojne *ex-voto* slike pomorske tematike.

Majka Božja Trsatska, utočište pomoraca i svih nevoljnika.

Ikona Bogorodice koja doji, 14. st.

Zaključak

Mjesta mučeništva ili smrti svetaca, mjesta na kojima su čuvane relikvije najvažnijih svetaca, ali i mjesta na kojima su pojedine zavjetne slike, najčešće s likom Blažene Djevice Marije, a koje su prepoznate i čašćene kao čudotvorne, već od ranog srednjeg vijeka pretvarala su se u značajna hodočasnička i zavjetna središta u koja su dolazili *peregrini* iz raznih europskih zemalja. Naravno, među takvim *loca sacra* znamenitošću i važnošću prednjače Sveta Zemlja i Rim, ali od kada je u kasnome srednjem vijeku Blažena Djevica Marija dobila istaknuto mjesto u pučkoj pobožnosti te pojavkom siromašnih redova, zavjetne slike s marijanskim ikonografskim motivima oblikuju i usmjeruju kršćansku duhovnost, pa i svekoliki život neke zajednice i grada. U zagovoru presvete Djevice i u molitvi pred njezinim likom, vjernici traže izvor duhovnoga i tjelesnoga zdravlja, pa ta mjesta molitve postaju 'svetim mjestima' izravne komunikacije s Bogom, osobito u nevoljama koje su pogađale cijele gradove i njihov puk, kao što su zarazne i opake bolesti, ratovi, potresi ili teške vremenske neprilike. Naravno, 'stari' sveci, zapisani kao *protectores* komuna u njihovim temeljnim pravnim zakonicima (sv. Staš, sv. Dujam, sv. Vlaho, sv. Ivan Trogirski, sv. Lovro, sv. Kristofor i drugi) dostojanstveno su stajali uz Blaženu Djevicu Mariju, kao predstavnici i zagovornici gradova pred Bogom. Njihova uloga nikada nije bila upitna i zajamčena je činjenicom da su njihovi blagdani zapisani kao obvezatni u statutima komuna. No, skolastičkim isticanjem Marijine uloge u Kristovu djelu spasenja te širokim promicanjem marijanske pobožnosti od 13. stoljeća, Blažena Djevica Marija postaje »prva među svim svecima« te taj položaj zadržava bez prekida u vjerničkome shvaćanju i pobožnosti i kroz kasnija stoljeća, sve do danas.

Gospa od Pojišana,
Utočište nevoljnih,
Ikona Bogorodice koja doji;
Split, crkva Gospe od Pojišana,
14. st.

i drva, prikazi riba te domaćih životinja, zatim darovani nakit (lančići, naušnice i prstenje od plemenitih kovina) ili pak makete brodova – nalaze se i *male zavjetne slike* koje pripadaju skupini *ex-voto* slikarstva u užem smislu. Manjih su dimenzija i nižih su umjetničkih pretenzija nego kod ranije spomenutih velikih oltarnih kompozicija, a nastale su kao plod kolektivnih i individualnih narudžbi, u zahvalnosti za doživljeno uslišanje i dobročinstvo te obično pored središnjega svetačkoga lika (Bogorodice, sv. Nikole) sadrže zavjetni natpis, likove ili ime donatora, kao i prizor događaja ili okolnosti u kojoj se molitelj zavjetovao. Na njima u našim priobalnim krajevima prevladava pomorska ikonografija: prizori pomorskih bitaka, oluja i brodoloma, ili pak gusarskih napada. Brojne takve zavjetne slike, premda su zasigurno postojale i ranije, sačuvane su poglavito od 17. stoljeća. Primjeri takvog slikarstva sačuvani su duž cijele istočne obale Jadrana, a osobito su lijepi oni na prostoru mletačke Dalmacije, Dubrovačke Republike i Boke.

Spomenuta mjesta vjernih molitava i zavjeta, uz slike Presvete Djevice Marije, čuvaju brojne primjere *ex-voto* slikarstva, nastala su koncem srednjega ili početkom novoga vijeka te žive do danas. Smisao zavjetne slike bio je, a tako je i danas, da bude trajno odredište, mjesto kojemu se vjernici uvijek ponovno vraćaju, zahvalni za uslišanje u potrebama u kojima mole, te ostavljaju svjedočanstvo svoje zahvalnosti, u obliku zapisa (zavjetne ploče) ili zavjetnih darova. Snaga svjedočanstva vjere prošlih naraštaja poziv je vjerničkome utjecanju zagovoru Blažene Djevice Marije i svetaca u nevoljama koje danas jednako prijetu našoj sigurnosti i propituju nas o temeljnim pitanjima života. ■

Kao što je rečeno, diljem cijele istočne jadranske obale, od Istre do Kotora, ravnomjerno su utemeljivana hodočasnička središta posvećena čašćenju Blažene Djevice Marije, nastankom vezana uz neki čudesni događaj i uslišanje u nevolji, te uz zavjetnu sliku, a uslišanja su često posvjedočena vidljivim znakovima zahvalnosti i izvršenja zavjeta, kao što su zavjetne pločice ili zavjetni darovi (*ex voto*), koji u mnogim svetištima rese zavjetnu sliku. O značaju marijanskih zavjetnih slika u našem narodu svjedoče brojne hodočasničke crkve iz razdoblja od 14. do 17. stoljeća. No, vrijedno je spomenuti da su Hrvati s ne manjim žarom vjere cijenili i velika marijanska svetišta izvan naše domovine, kao Mariazell u Austriji, Loreto u Italiji te njemački Aachen, gdje je Marijin lik bio pamćen po znamenju plašta.

Svim spomenutim primjerima zajedničko je da se zavjetno svetište razvilo oko kipa ili slike Majke Božje, koja je postala središtem čašćenja te mjestom zavjetnog darivanja. Među brojnim zavjetnim darovima – srebrne pločice s prikazom pojedinih dijelova ljudskoga tijela, predmeti od voska

Vjera i duhovnost osobnih zavjeta

Misli uz zavjetne slike i darove »ex voto«

Ante Crnčević

Svetišta su mjesta spomena. Nastala su iz vjere puka, kao posebno odabrana mjesta molitve i slavljenja Boga, gdje se Božja »povijest spasenja« prepoznaje očitom i djelotvornom, zbog čega onamo hrli mnoštvo hodočasnika i pobožnika. No, svetišta čuvaju i spomen na mnoge »osobne povijesti« vjernika koji se molitvom utječu Bogu i ištu njegovu pomoć, povjeravajući se zagovoru Blažene Djevice Marije i svetaca. Upravo snaga čuvanja »svetoga spomena« čini neko mjesto svetištem. Svetište živi od spomena. Čuvani spomen budi vjeru novih hodočasnika, krijepi njihovo pouzdanje i usmjeruje ih na život dostojan Božjega uslišanja. Spomen i zahvala vraćaju vjernika u svetište te se ono dalje izgrađuje i kroz mijene vremena opstaje, nudeći dom svima nevoljnima i svima koji u daru vjere pronalaze razlog za zahvalnost Bogu.

Snaga vjere čita se u iskrenosti zahvalnosti. Vjera, naime, nije na kušnji samo u vrijeme kušnje. Nakon proživljene kušnje, nakon uslišanja, kušnja pogađa vjernika u njegovoj dvojbi između zaborava i zahvalnosti, između oholosti i poniznosti. Vjernik, pouzdan u Gospodina i u njegovu pomoć, zahvalan dolazi ponizno u svetište i ondje znakovitim darom svjedoči vjeru u Božju pomoć i u njegovo uslišanje.

Svetišta spomena i nade

U svetištima i crkvama osobite vjerničke pobožnosti najjasnije se očituje »otajstvo hrama« – susret s Božjom prisutnošću koja rasvjetljuje živote i svemu otkriva postojanja. Vidljiva ljepota hrama, crkve, zrcali božansku slavu, izraženu sintaksom arhitektonskih silnica, ikonografskih naznaka i plemenite jednostavnosti liturgijskoga slavlja koje uprisutnjuje Božje djelo spasenja. Kao što vidljivo zdanje počiva na temeljima i uzdiže se na stupovlju te lukovima oblikuje 'nebesa' gdje je mjesto Kristu koji je 'zaglavni kamen' (Ef 2, 20) hrama-Crkve, tako i duhovno svetište počiva na 'stupovima' koji su uporište trima 'vremenskim lukovima', a to su *spomen*, *prisutnost* i *proroštvo* (nada) Onoga koji se objavljuje imenom Emanuel, 'S-nama-Bog' (Papinsko vijeće za pastoral migranata, *Svetište – spomen, prisutnost i proroštvo Boga živoga*, 3).

Premda povijest mnogih svetišta bilježi početke u neke 'utemeljujućem događaju', prepoznatu kao čudo ili kao milosno uslišanje vjernika u nevolji, svetišta ne čuvaju spomen tek na taj čudesni događaj. Ona su uvijek svjedočanstvo Božje ljubavi koja prva ljubi (1Iv 4, 19) i koja izlazi u susret ljudima u njihovim nevoljama. Zato spomen koji živi u svetištu ide onkraj utemeljujućega događaja koji, štoviše, nerijetko biva zasjenjen krhkim ljudskim sjećanjem ili pak nadogradnjom predaje koja će mnoge događaje uvezivati u jedan događaj. Svetišta urezuju u vjernički spomen Božju vjernost i dobrotu, koja je razlog svemu dobru, pa i našem postojanju. Svetišta, čuvajući spomen, vraćaju nas

na početke, na izvore, na ishodište svega. Tu, gdje spomen dopire onkraj ljudske povijesti i gdje nada gleda preko obzora ljudskih planova i očekivanja, vrijeme zadobiva sasvim novu protežnost: »na svetome mjestu dani ne teku na način da jedan dolazi i potom prolazi; početak jednoga ne označava svršetak drugomu, jer tu su svi dani u istodobnosti; život koji oni broje, ne pozna zalaza« (Sv. Augustin, *Poslanica Probi*, 130, 8, 15).

Stupiti u svetište znači stupiti u »prostor svetoga spomena« te postati dionikom »svete povijesti« koja vrijeme povezuje s vječnošću. Na tim mjestima spomena nerijetko slike ili kipovi bivaju prepoznati kao nositelji oživljujućega spomena i znakovi prisutnosti Milosti. Geste pobožnosti – kao što su: ljubljenje ili dodirivanja slikā, relikvijā, drugih predmeta ili mjesta spomena, hodočašće i ophodi (procesije), paljenje svijeća, klečanje i prostracija, molitva posebnih molitava – izravni su načini udioništva u »svetoj povijesti« te postaju čini vjere koja jedina može tim gestama dati smisao i ljepotu. »Bez te nutarnje sastojnice postoji opasnost da se simbolička gestualnost uruši u isprazne običaje, a u najgoremu slučaju u praznovjerje.« (*Direktorij o liturgiji i pučkoj pobožnosti*, 15).

Duhovnost izvršenja zavjeta

Okolnosti u kojima živimo, pritisnuti opasnostima širenja bolesti uzrokovane virusom CoViD-19, prigoda su za razmišljanje o oblicima kršćanske pobožnosti koji su nastajali u sličnim povijesnim nedaćama, u vremenima širenja zaraznih bolesti (kuge ili gube) ili u drugim nevoljama, kao što su požari, potresi ili pak neposredne opasnosti rata. Kršćanski spomen u mnogim krajevima još uvijek njeguje *zavjetne dane* i *blagdane*, *zavjetne čine* pobožnosti (*hodočašća* i *procesije*), *molitvu u zavjetnim crkvama*, *izgrađenima* u spomen na uslišanje u doba pogibelji, *molitvu pred zavjetnim raspelima*, ili pak *pred zavjetnim slikama* i *oltarima*, *podignutima* u spomen na prevladane neprilike po zagovoru Blažene Djevice Marije ili nekoga sveca zaštitnika. U crkvama i svetištima nerijetko se, uz *zavjetne* ili »čudotvorne« mogu vidjeti *zavjetne ploče*, s uklesanom zahvalom zavjetovanika, a u nekima se čuvaju i *zavjetni darovi*, poznati pod imenom *ex voto*, nastali iz vjerničke zahvalnosti za uslišane molitve, osobito za ozdravljenja ili izbavljenja iz raznih životnih nevolja.

Pojmom *ex voto* nazivani su predmeti koji su se kao dar, u znak zahvalnosti za uslišanje, donosili u svetište ili pred sliku pred kojom se molilo i izvršavalo osobni »zavjet«. Zapravo, puni naziv tih darovnih predmeta bio je *ex voto suscepto*, čime se naglašavalo da su nastali kao »izvršenje zavjeta«, učinjenoga u molitvi pred Bogom, odnosno pred slikom sveca ili Presvete Djevice. Zavjet (*votum*) dio je molitvenoga povjeravanja Bogu, praćen činima osobite pokore i dugotrajne pobožnosti, s obećanjem da će se, po uslišanju, izvršiti neko dobročinstvo ili u svetište u kojemu se moli donijeti neki dar zahvalnosti.

Snaga vjere čita se u iskrenosti zahvalnosti. Vjera, naime, nije na kušnji samo u vrijeme kušnje. Nakon proživljene kušnje, nakon uslišanja, kušnja pogađa vjernika u njegovoj dvojbi između zaborava i zahvalnosti, između oholosti i poniznosti. Vjernik, pouzdan u Gospodina i u njegovu pomoć,

zahvalan dolazi ponizno u svetište i ondje znakovitim darom svjedoči vjeru u Božju pomoć i u njegovo uslišanje. Predmeti *ex voto* nisu, međutim, nastali kao čin iskupljenja, kojim bi zauzvrat nosio cijenu zadobivene milosti, nego su čin zahvalnosti, izraz produbljene vjere u božansku moć i u zagovor svetih. Zavjetni darovi nose tu duhovnu vrijednost te zbog nje bivaju u svetišlima čuvani kao dragocjeno svjedočanstvo vjere.

Uz darove iznimne materijalne i umjetničke vrijednosti – kao što su podignute crkve, nabavljene slike ili krune koje rese lik Presvete Djevice – u zavjetne darove ubrajamo i one koji su tvarno i oblikom vrlo skromni, umjetnički manje vrijedni, ali zbog toga nisu manje bremeniti zahvalnošću za iskazanu milost. Njihova je vrijednost u ljepoti zahvalnosti i u snazi probuđene vjere. Tu *zahvalni spomen* rađa *nadom* i oblikuje život u svijesti o *prisutnosti* Boga koji uslišava molitve i izbavlja iz nevolja.

Razlozi zavjetovanju u kršćanskoj pobožnosti vrlo su raznoliki: često je riječ o zavjetu učinjenu u pogođenosti nekom bolešću, ali i u zahvalnosti za 'čudesno' izbavljenje iz neke velike pošasti (epidemije) koja prijeti zdravlju i životima ljudi ili njihove stoke; nerijetko je dar prinesen iz zahvalnosti za izbavljenje iz neke velike opasnosti, kao što su nesreće na radu, požari, oluje ili brodolomi pomoraca... Premda nose naslov *ex voto*, pojedini darovi nisu plod izvršenja nekoga posebnoga zavjeta, nego jednostavan način zahvalnosti za pomoć koja se smatra čudesnom, božanskom. Nekada se, prema svjedočanstvima, izbavljenje u velikim i neposrednim pogibeljima (požari, nesreće na radu, pogibli vojnika u ratu) zbilo na trenutni molitveni zaziv ugroženoga, nakon čega se prinesenim darom očituje probuđena vjera u božansku pomoć.

Katkada je zavjetni dar prinesen u ime većega broja ljudi, izbavljenih iz iste pogibelji. U toj skupini posebno mjesto zauzimaju pomorski darovi *ex voto* (slika broda u oluji ili maketa broda) koje pomorci, osobito kapetani i brodovlasnici, nakon proživljenih oluja ili brodoloma donose pred lik nebeskih zaštitnika, u zahvalnosti za izbavljenje te kao svjedočanstvo da se ono zbilo djelovanjem Božje moći. Pomorske slike 'ex voto' redovito prikazuju brod u oluji, a nad olujnim oblacima lik Isusa Krista, Blažene Djevice Marije ili sveca zaštitnika. Na slici su često zapisani osnovni, a katkad i širi podatci o nesreći i o spašenicima. Tako povijesni događaj po svjedočanstvu vjere zadobiva 'nad-povijesnu' vrijednost. Dar u svetištu poziv je na obnovu vjere i pouzdanja u Boga. Među svetištima u kojima se čuvaju zavjetni darovi pomoraca u našim krajevima posebnu važnost imali su Trsat, otočić Škrpjelo, crkva Gospe od milosrđa u Dubrovniku te crkva Gospe od Anđela u Orebiću (D. Glavočić, *Ex voto slike pomoraca u zavjetnoj kapeli Marijina svetišta na Trsatu*, 2012.).

Zaštitnica puka, urešena darovima zahvalnosti.

Slika Gospe Sinjske, Majke od milosti, okrunjena 1716. godine u zahvalan spomen na zaštitu grada i puka pred najezdom turske vojske (1715.), s natpisom na obodu krune: »In perpetuum coronata triumphat« (Foto: Z. Alajbeg).

Ovim mislima korisno je, barem kratkim spomenom, pridružiti i činjenicu izgradnje zavjetnih crkava i kapela, odnosno podizanja zavjetnih oltara i postavljanja zavjetnih slika u crkvama osobite vjerničke pobožnosti. Budući da su u članku M. Kunčić, u kontekstu zavjetnoga slikarstva, spomenute crkve s hrvatske obale, ovdje nek bude spomenut tek jedan znakovit primjer iz sjeverne Hrvatske. Godine 1710. epidemija kuge pojavila se u prigorskom kraju nadomak Zagreba (Rakovec, Vrbovec, Božjakovina) te je prijetila i stanovništvu Zagreba. U toj pogibelji Hrvatska kraljevska konferencija donijela je odluku da će Hrvatsko-slavonski sabor, ostane li Hrvatska pošteđena od kuge, u mjestu Bistrici, gdje se već ranije zdušno častila Majka Božja pred njezinim čudotvornim likom, podići veliki oltar od drva, pozlaćen i oslikan u čast Bogorodici. Oltar je u preuređenoj crkvi posvetio biskup Juraj Branjug 1731. godine, od kada vjernici grada Zagreba svake godine vrše zavjetno hodočašće u Bistricu (ove godine 289. po redu), koja od toga vremena dobiva i naziv Marija Bistrica. U lunetama nad zavjetnim pločicama u cinktoru svetišta oslici na zidu čuvaju spomen na dvadeset i dva najznamenitija bistrička čudesa.

Ovakva *ex voto* hodočašća i slični zavjetni čini pobožnosti nastaju i u naše vrijeme. Spomenimo tek jedan primjer. Na početku posljednjega rata, 3. rujna 1991., župnik župe Navještenja Bl. Djevice Marije u Velikoj Gorici Josip Frkin zavjetovao se sa svojim župljanima da će, ako Velika Gorica bude očuvana od ratnih razaranja, svake godine zajedno hodočastiti u Mariju Bistricu, od kada to hodočašće okuplja mnoštvo Velikogoričana u našem nacionalnom svetištu.

Duhovnost zavjetā živi i danas premda je praksa zavjetnih 'darova' zaođjenula druge, vrlo raznolike, oblike i čine zahvaljivanja. Čin zavjetovanja proizlazi iz vjere i pouzdanja u Božju pomoć i samo ta vjera, produbljena i obnovljena u iskustvu kušnje, može biti ključ razumijevanja kako zavjeta tako i zahvalnoga dara. Zavjet, međutim, ne traži 'razrješenje' u nekome materijalnom daru koji bi se prinio u svetište, nego prije svega u odluci o novosti života: zavjet rađa 'darom' svakodnevne molitve, 'darom' redovitosti u sudjelovanju na slavlju euharistije ili u činima pobožnosti, darom obraćenoga života... Iza darova koji se *ex voto* prinose pred lik nebeskoga zaštitnika ili zaštitnice valja vidjeti vjernikov život *ex voto* – življenje u obnovljenosti vjere, u pouzdanju u njegovu pomoć i u otvorenosti njegovoj riječi koja usmjeruje životni hod. Čin

zavjetovanja rađa duhovnošću u kojoj sam život postaje *votum*, zavjet, dar mio Gospodinu.

Nekoć su pojedini zavjeti, osobito u skupnim činima zavjetovanja u vrijeme posvećenosti nevolja (pandemija), bili vezani obećanjem koje je iziskivalo ogromne napore i financijske izdatke (izgradnja crkve ili oltara) pa je izvršenje zavjeta trajalo godinama ili desetljećima. I u takvim zavjetima treba prije svega uočiti duhovnost koja je u životima ljudi desetljećima čuvala živom riječ obećanja, a potom stoljećima zahvalan spomen na uslišanje i izbavljenje.

Zavjetni darovi svjedočanstvo su mnogih uslišanja.

Darovi »*ex voto*« u crkvi Rođenja Bl. Dj. Marije u Skradinu (Foto: A. Crnčević).

Premda danas čini zavjetovanja nisu tako očevitni ili posvjedočeni nekim vidljivim darovima 'ex voto', praksa zavjetovanja veoma je živa u vjerničkoj pobožnosti i duhovnosti. Pobožnost 'zavjeta' nerijetko dobiva jednostavniju, ali ne manje produhovljenu formu 'odluke' ili 'obećanja' o obraćenju ili o intenzivnijem životu vjere, osobito po redovitosti sakramentalnoga i molitvenoga života. 'Zavjet' se ne tiče tek tegobnih trenutaka kušnje ili nevolje, kao što su bolesti, nesreće ili životni 'brodolomi', nego nastaju također iz spoznaje ispraznosti života ili iz posvještenja duboke zahvaćenosti grijehom... Odluka o životnome obratu, potaknuta Božjom milošću, živi se snagom 'zavjeta' – čvrste odluke o ostajanju uz Boga i u njegovoj milosti.

Nevolje života svake vrste, pa i sama ranjenost grijehom, mogu postati milosnom prigodom u kojoj se život preporada na novost življenja. U spoznaji potrebe za obraćenjem vjernik prepoznaje Božje djelovanje, strpljivost njegove ljubavi i snagu njegova oprostjenja. To postaje temeljem odluke, 'zavjeta' koji nas vraća Bogu i čuva u zajedništvu s njim. Možda nismo svjesni koliko je, u tjednima koji su iza nas, zavjeta i 'obećanja' izraslo iz suočenja s opasnošću posvemašnje zaraze jednim virusom te iz spoznaje o vlastitoj krhkosti. Kada čovjek spozna što je u životu istinski važno i potrebno, odluke mijenjaju život i odnose u životu. Zato rečenica koja se čuje u jenjavanju epidemije kako »više ništa ne će biti kao prije« dotiče i život vjere, propitujući nas što je u našim životima potrebno promjene i obećanja/zavjeta o novosti zajedništva s Bogom.

Darovi *ex voto* i njihova tipologija

Premda su zavjetni darovi u kršćanskoj duhovnosti osobito razvijeni, takav običaj darivanja ima šire religijske i kultne oslonce. U ostatcima grčkih i rimskih hramova sačuvani su razni zavjetni darovi, a posebice su zanimljivi oni prineseni Asklepiju, bogu liječništva, u njegovu hramu u Epidauru; riječ je zapravo o 'znakovima' ozdravljenja, reljefima u terakoti s prikazom dijelova tijela na kojima se iskusilo ozdravljenje. (D. Ferraris, *Ex voto. Tra arte e devozione*, Padova 2016., 14). Grci su razlikovali dar donesen u svetište pri molitvi za izbavljenje iz nevolji (*ikesía*) i dar koji bi se donosio u zahvalnosti za uslišanje (*sotería*).

O sličnim običajima donošenja darova zahvalnosti u svetišta, osobito u crkve podignute nad grobovima mučenika, svjedoči Teodoret Cirske u djelu *Graecorum affectionum curatio*, ističući kršćansku vlastitost prinosa dara i zagovorne molitve.

Darovi doneseni u svetište nakon izvršenju zavjeta, u zahvalnosti za uslišanje u molitvi, mogu se, po najosnovnijoj razlikovnosti, svrstati u dvije skupine. Prvu čine darovi nastali i oblikovani kao zavjetni dar koji jasno čuva spomen na konkretno uslišanje, primjerice: slike koje prikazuju molitelja u nevolji iz koje je izbačen, zavjetne ploče na koje je uklesana zavjetovanih zahvala, metalne pločice koje svojom formom svjedoče o ozdravljenju (pločice u obliku ruke, dlana, noge, stopala, očiju, grudiju, u znak uslišanja tih dijelova tijela)... U drugu skupinu mogu se ubrojiti darovi koji su prethodno služili nekoj sasvim drugoj svrsi, a zavjetovanik ih se odriče zbog njihove vrijednosti (npr. osobnoga vrijednoga nakita) ili su na neki način

Votum feci et gratias accepi.

Zavjetne slike u spomen na milosna ozdravljanja i čudesna izbavljenja iz pomorskih pogibli. »Ex voto« iz raznih svetišta (Foto: Alamy Stock Photo)

povezani s uslišanjem u molitvi (štake kojima se vjernik služio prije ozdravljenja) te ih zahvalno ostavlja u svetištu. (A. Campus, *Ex voto come fine, ex voto come mezzo*, u: Rivista di Studi Fenici, 1997., 69-77).

Ona prva skupina u nekim je svetištim bila razlogom oformljenja kapele ili dvorane zavjetnih darova, gdje su trajno izloženi, a darovi iz druge skupine, izrađeni od plemenitih kovina, u mnogim su slučajevima poslužili kao ures svetomu liku, kao što je to na slici Čudotvorne Gospe Sinjske u Sinju, ili je pak njihovim pretapanjem izrađena kruna Marijinu liku, nerijetko i dragocjeni okvir slici.

Moguće je, međutim, zasebno razlikovati i darove namjenski oblikovane kao dragocjeni dar, donesen pred lik nebeske zaštitnice ili zaštitnika. Riječ je o predmetima od plemenitih kovina, izrađivanim vrlo često u obliku srca, čime se htjelo izraziti zahvalnost Bogu te iskrenost predanja njemu, nakon uslišanja u molitvi ili nakon izbavljenja iz neke nevolje. Ponegdje su, uz poznata svetišta, postojale i radionice koje su izrađivale i prodavale takve predmete na koje se urezivala zahvala prinositelja, čime bi to postojao njegov osobni dar, prinesen u zahvali za neko dobročinstvo.

Na darovima *ex voto* često nema imena donositelja, nego je urezano ili upisano tek svjedočanstvo zahvalnosti, osobito akronimima VFGR i VFGA (*Votum feci, gratiam recepi/accepi* »Zavjet učinih i milost primih«) ili sličnim skraćenicama.

Misao o zavjetnim slikama, pribavljenima u pouzdanju u Božju pomoć u doba neke osobite nevolje, te misao o zavjetnim darovima koji su postali ures svetoga lika, potiču nas na razmišljanje o odnosu čina vjere i umjetničkoga djela. Premda su mnoge zavjetne slike djelo vrsnih slikara i majstora, izrađene po narudžbi velikih dobročinitelja, crkvenih pastira i vjernoga puka, one nisu bile zaprjekom da se u svetištu dade prostora i darovima koji se nisu odlikovali osobitom umjetničkom vrijednošću. No, oni nose onu vrijednost koja je bila snaga zavjeta i snaga čuvanja spomena, a to je vjera kršćanske zajednice. Vjera je potrebna trajnoga produbljivanja i pročišćavanja, kako bi se povijest koje smo dionici čitala u svjetlu Božjega nauma spasenja, s pouzdanjem da su naši životi u Božjoj ruci, te kako bi život svakoga pojedinog vjernika bio utkan u uspostavu Božjega kraljevstva.

I kao što se vjera ne čita tek u snazi pobožnoga vapaja nego i u iskrenosti zahvaljivanja, tako se i životnost nekoga svetišta očituje u radosti i vjeri onih koji onamo hrle iz

zahvalnosti. Crkva stoga njeguje vidljive spomene zahvalnosti određujući normom kanonskoga prava: »Zavjetna svjedočanstva (*votiva documenta*) pučke umjetnosti i pobožnosti neka se drže u svetištima ili pripadnim mjestima tako da se vide, i neka se sigurno čuvaju.« (kan. 1234, §2).

Stupajući u svetišta možemo se diviti mnoštvu svjedočanstava vjere, ugrađenih u svetište i u zavjetne darove. No, u svetištima je potrebno zamijetiti i s pomnjom čuvati i ona svjedočanstva koja nisu prepoznata kao 'dar', nego su urezana kao *spomen žive vjere* pobožnika koji onamo dolaze. Sjećam se blagoga lika Majke od milosti u jednome našem svetištu i kamenih ploča na podu, duboko udubljenih koljenima pobožnih vjernika koji su »obilazili zavjet«, zdušno moleći i izručujući svoje živote zagovoru Presvete Djevice. Te 'udubljene' ploče govore o dugoj tradiciji zavjetovanja i izvršenja zavjeta na tome mjestu, te ih valja prepoznati kao *sveto mjesto*, oblikovano *ex voto*, mjesto u koje je 'udubljen' spomen na mnoge osobne povijesti vjere.

Na sličan način osobnu 'povijest vjere' bilježe i izlizana zrnca krunice, poštjeti listovi molitvenika ili stranice mnogo puta pročitanih i iznova razmatranih odlomaka Svetoga pisma. Svaki molitveni trenutak i svako liturgijsko slavlje, posređujući iskustvo Božje blizine koja sve obnavlja, na svoj su način 'obnova zavjeta', obećanje da će život vjere biti uzdarje na Božji dar spase-nja. Život je darovan, a istinski se živi tek kao uzdarje Darivatelju života. ■

SVIBANJ

17 N ŠESTA VAZMENA NEDJELJA

18 P Svagdan; ili: Sv. Ivan I., papa i mučenik

Dj 16, 11-15; Ps 149, 1-6a.9b; Iv 15, 26 – 16, 4a

19 U Svagdan; Dj 16, 22-34; Ps 138, 1-3.7c-8; Iv 16, 5-11

20 S Svagdan; ili: Sv. Bernardin Sijenski, prezbiter

Dj 17, 15.22 – 18, 1; Ps 148, 1-2.11-14; Iv 16, 12-15

21 Č UZAŠAŠĆE GOSPODINOVO

22 P Svagdan; ili: Sv. Rita iz Cascie, redovnica

Dj 18, 9-18; Ps 47, 2-7; Iv 16, 20-23a

23 S Svagdan; Dj 18, 23-28; Ps 47, 2-3.8-10; Iv 16, 23b-28

24 N SEDMA VAZMENA NEDJELJA

25 P Svagdan; ili: Sv. Beda Časni; Sv. Grgur VII.; Sv. Marija Magdalena de'Pazzi; Dj 19, 1-8; Ps 68, 2-7b; Iv 16, 29-33

26 U Sv. Filip Neri, prezbiter, *spomendan*
od dana; Dj 20, 17-27; Ps 68, 10-11.20-21; Iv 17, 1-11a27 S Svagdan; ili: Sv. Augustin Kenterberijski, biskup
Dj 20, 28-38; Ps 68, 29-30.33-36c; Iv 17, 11b-19

28 Č Svagdan; Dj 22, 30; 23, 6-11; Ps 16, 1-2a.5.7-11; Iv 17, 20-26

29 P Svagdan; ili: Sv. Pavao VI., papa
Dj 25, 13-21; Ps 103, 1-2.11-12.19-ab; Iv 21, 15-19

30 S Svagdan; Dj 28, 16-20.30-31; Ps 11, 4-5.7; Iv 21, 20-25

31 N PEDESETNICA. DUHOVI

LIPANJ

1 P Blažena Djevica Marija Majka Crkve, *spomendan*
vl.: Post 3, 9-15.20; Jdt 13, 18b-19; Iv 19, 25-342 U Svagdan; ili: Sv. Marcellin i Petar, mučenici
2Pt 3, 12-15a.17-18; Ps 90, 2-4.10.14.16;
Mk 12, 13-173 S Sv. Karlo Lwanga i drugovi, mučenici, *spomendan*
od dana; 2Tim 1, 1-3.6-12; Ps 123, 1-2; Mk 12, 18-274 Č Svagdan; 2Tim 2, 8-15; Ps 25, 4-5ab.8-9.10.14;
Mk 12, 28b-345 P Sv. Bonifacije, biskup i mučenik, *spomendan*
od dana; 2Tim 3, 10-17; Ps 119, 157.160-161.165-
166.168; Mk 12, 35-376 S Bogoslužje kvatri: Prigodna čitanja (str. 119-130):
2Sol 3, 6-12.16; Ps 127, 1-2; Mt 25, 14-30

7 N PRESVETO TROJSTVO

8 P Svagdan; 1Kr 17, 1-6; Ps 121, 1-8; Mt 5, 1-12

9 U Svagdan; ili: Sv. Efreim, đakon i crkveni naučitelj
1Kr 17, 7-16; Ps 4, 2-5.7-8; Mt 5, 13-1610 S Svagdan; 1Kr 18, 20-39; Ps 16, 1-2.4.5.8.11;
Mk 5, 17-19

Šesta vazmena nedjelja

Ulazna pjesma

Ugodnu vijest oglašujte,
neka se čuje, objavljujte
do nakraj zemlje:
Gospodin izbavi
narod svoj, aleluja!

usp. Iz 48, 20

Zborna molitva

Udijeli nam, svemogućí Bože,
neoslabljenim zanosom slaviti
ove dane u čast uskrsnom
Gospodinu, da Kristov spomen
bude djelatan u našem životu
i radu. Po Gospodinu.

Darovna molitva

Gospodine,
nek se s prinosom ove žrtve
vine k tebi i naša molitva.
Očisti nas svojom milošću
i uskladi nam srce s otajstvima
tvoje velike ljubavi. Po Kristu.

Prvo čitanje Dj 8, 5-8.14-17

*Polagahu ruke na njih
i oni primahu Duha Svetoga.*

Čitanje Djela apostolskih

U one dane: Filip siđe u grad samarijski
i stade im propovijedati Krista. Mnoštvo je
jednodušno prihvaćalo što je Filip govorio
slušajući ga i gledajući znamenja koja je činio.
Doista, iz mnogih su opsjednutih izlazili
nečisti duhovi vičući iza glasa, a ozdravljali
su i mnogi uzeti i hromi. Nasta tako velika
radost u onome gradu.

Kad su apostoli u Jeruzalemu čuli da je Samarija prigrllila riječ Božju, poslaše k njima Petra i Ivana. Oni siđoše i pomoliše se za njih da bi primili Duha Svetoga. Jer još ni na koga od njih ne bijaše sišao; bijahu samo kršteni u ime Gospodina Isusa. Tada polagahu ruke na njih i oni primahu Duha Svetoga.

Riječ Gospodnja.

Otpjevni psalam Ps 66, 1-3a.4-7a.16.20

Pripjev: Kliči Bogu, sva zemljo.

Kličí Bogu, sva zemljo,
opjevaj slavu imena njegova,
podaj mu hvalu dostojnu.
Recite Bogu: »Kako su potresna djela tvoja!«

»Sva zemlja nek ti se klanja i nek ti pjeva,
neka pjeva tvom imenu!«

Dodite i gledajte djela Božja:
čuda učini među sinovima ljudskim.

On pretvori more u zemlju suhu
te rijeku pregaziše.

Stoga se njemu radujmo!

Dovijeka vlada jakošću svojom.

Dodite, počujte, svi koji se Boga bojite,
pripovjedite ču što učini duši mojoj!
Blagoslovljen Bog koji mi molitvu ne odbi,
naklonosti ne odvрати od mene!

Drugo čitanje 1Pt 3, 15-18

Čitanje Prve poslanice svetoga Petra apostola
Ljubljeni: Gospodin – Krist neka vam bude svet, u srcima vašim, te budite uvijek spremni na odgovor svakomu koji od vas zatraži obrazloženje nade koja je u vama, ali blago i s poštovanjem, dobre savjesti da oni koji ozloglašuju vaš dobar život u Kristu, upravo onim budu postidićeni za što vas potvaraju. Ta uspješnije je trpjeti, ako je to Božja volja, čineći dobro, nego čineći zlo. Doista, i Krist jednom za grijehe umrije, pravedan za nepravedne, da vas privede k Bogu – ubijen doduše u tijelu, ali oživljen u duhu.
Riječ Gospodnja.

Prijedlozi za pjevanje

Ulazna:	555	Gospodin slavno uskrsnu
Otpj. ps.:	530	Kličí Bogu, zemljo sva
Prinosna:	239	Danas Isus
ili:	XIV	Evo nas, Oče
Pričesna:	260	O da bude radost
Završna:	XIX	Radujte se, kršćani

»Otac će vam dati drugoga Branitelja da bude s vama zauvijek.«

Vitraj iz katedrale sv. Petra, Bremen.

Popričesna molitva

Svemogući vječni Bože, ti nas Kristovim uskrsnućem obnavljaš za vječni život. Umnoži u nama plod vazmenog otajstva i ulij nam u srce snagu ove spasonosne hrane. Po Kristu.

Molitva vjernika

Braćo i sestre, nebeski nas je Otac obnovio duhom svoje ljubavi da uvijek budemo vjerni suradnici njegova nauma spasenja.

Stoga ga ponizno molimo:

Daj nam svoga Duha, Gospodine.

1. Neka Duh Sveti bude Nadahnitelj i Branitelj tvoje Crkve u naviještanju evanđelja, u življenju vjere i u zauzimanju za dobrobit svekolikoga društva, molimo te.
2. Prodahni mudrošću Duha Svetoga papu Franju i (nad)biskupa našega I.: daj da u službi upravljanja i naučavanja budu uvijek poslušni tvojoj riječi i istinski svjedoci tvoje ljubavi, molimo te.
3. Pohodi svojom milošću sve obitelji da spoznaju dar zajedništva i svetost sakramenta iz kojega su nastale; obnovi ljubav među supružnicima da jedni drugima budu pomoć i poticaj u življenju vjere i u odgoju djece na putu spasenja, molimo te.
4. Povrati zdravlje svim bolesnima, budi blizu svima koji su osamljeni, a liječnike i sve ljude u zdravstvu i skrbi za potrebite nadahni potrebnim znanjem i radošću služenja, molimo te.
5. Nas, sabrane u tvoje ime, ispuni svojim mirom da ljubav kojom nas ljubiš svjedočimo svima koje stavljaš na naš životni put, molimo te.

Bože, ljubitelju ljudi, u daru Duha Svetoga dao si nam Branitelja koji nas čuva postojane u tvojoj istini. Ozdravi u nama sve što je tebe nedostojno i pomози da svakodnevno rastemo u spoznanju Dara koji si u nas pohranio. Po Kristu Gospodinu našem.

Pjesma prije evanđelja Iv 14, 23

Ako me tko ljubi, čuvat će moju riječ, govori Gospodin, i Otac će moj ljubiti njega i k njemu ćemo doći.

Evanđelje Iv 14, 15-21

Ja ću moliti Oca i on će vam dati drugoga Branitelja.

Čitanje svetog Evanđelja po Ivanu

U ono vrijeme: Reče Isus svojim učenicima: »Ako me ljubite, zapovijedi ćete moje čuvati. I ja ću moliti Oca i on će vam dati drugoga Branitelja da bude s vama zauvijek: Duha Istine, kojega svijet ne može primiti jer ga ne vidi i ne poznaje. Vi ga poznajete jer kod vas ostaje i u vama je. Neću vas ostaviti kao siročad; doći ću k vama. Još malo i svijet me više neće vidjeti, no vi ćete me vidjeti jer ja živim i vi ćete živjeti. U onaj ćete dan spoznati da sam ja u Ocu svom i vi u meni i ja u vama. Tko ima moje zapovijedi i čuva ih, taj me ljubi; a tko mene ljubi, njega će ljubiti Otac moj, i ja ću ljubiti njega i njemu se očitovati.«

Riječ Gospodnja.

Ne ću vas ostaviti kao siročad

Ljubav je temeljna zapovijed. Zapravo, u Ivanovu evanđelju ljubav je i jedina, nova zapovijed (*Iv* 13, 34). Ipak, Isus ovdje govori u množini. Govori o svojim zapovijedima. Ovo valja razumjeti kao jednu zapovijed ljubavi Isusovih učenika jednih prema drugima koja obuhvaća sve ostale zapovijedi. Time se istodobno dokida kazuistika mnoštva zapovijedi i sve ih se uvodi u jednu, jedinu zapovijed međusobne ljubavi. No, nju se ne može čuvati bez ljubavi prema Isusu. Tako se i ljubav prema njemu pokazuje kao jedna, a ne umnožena i razdijeljena ljubav. Ljubiti Isusa znači ljubiti njegove učenike. Ljubav prema drugima čuva ljubav prema Isusu. Te se dvije ljubavi ne može odvojiti, pa ih se ne može niti dodavati jednu drugoj kao da bi bile odvojene. Isus obećava svojim da će moliti Oca da im pošalje drugoga Branitelja. To najprije znači da je on već Branitelj. Isus odlazi u smrt, a učenicima će Otac poslati drugoga Branitelja. Tako će učenici ostati trajno pod zaštitom nebeskoga Oca. Isus odlazi u smrt. To je ujedno

i njegov put povratka Ocu. Otac će učenicima poslati drugoga Branitelja. Oni će tako ostati trajno povezani s Božjom ljubavi i to će im omogućiti da čuvaju Isusovu zapovijed ljubavi ljubeći jedni druge.

Drugi Branitelj je Duh istine. On će učenicima posredovati istinu da Isus koji je ubijen na križu nije sâm i da će Bog svojom stvaralačkom snagom ubijenoga uskrsnuti i tako otvoriti Isusovim učenicima prozor kroz koji će vidjeti silu Božju i proslavljenoga Isusa, izvučenoga iz ralja smrti. Tom istom snagom On čini da se učenici s pouzdanjem mogu osloniti na Isusovo obećanje života.

Duha istine svijet ne može primiti. Dva su razloga zašto to ne može. Ne vidi Duha i ne poznaje ga. Svijet je izvan. Nije u zajedništvu sa zajednicom Isusovih učenika. Tko se upusti u odnos s Duhom istine, prestaje biti dio svijeta i ulazi u zajednicu. Zajednica i nastaje tako da se njezini članovi otvaraju Duhu istine i dopuštaju da ih on oblikuje u zajednicu Isusovih učenika. Tako zajednica sebe ne razumije iz

Marco Bronzini, *Molitva na Posljednjoj večeri*

svojih snaga, nego po onome što čini Duh istine, kojega se izvana ni vidi niti poznaje. Duh je vidljiv u zajednici kada po njoj djeluje. Isus je ranije (Iv 3, 8) opisivao djelovanje Duha upravo slikom nevidljive sile koja u djelovanju postaje vidljivom. Vjetar nitko ne vidi. Svi, međutim, vide lišće koje treperi na vjetru ili stabla kojih se grane njišu na vjetru. Vjetar nije vidljiv, ali je vidljivo žitno klasje koje se povija na vjetru. Tako ni Duh nije vidljiv, ali je vidljivo što čini u zajednici. Tko u zajednici otkrije kako Duh djeluje, nauči tko je Duh. Upoznaje ga. Poznaje odakle dolazi i kamo usmjeruje zajednicu. Učenici su već upoznali Duha koji je s njima i u njima. Upoznali su ga kroz odnos s Isusom. Drugi Branitelj je Duh Isusov.

Isus svojim kaže da ih ne će ostaviti kao siročad. A ipak, on odlazi od njih u smrt, a oni ostaju u svijetu bez njega. Rastanak je privid. Isus će doduše otići u smrt, ali učenici ne će ostati siročad. On će i dalje biti s njima kao Učitelj. Kako Isus može ostati sa svojim kao Učitelj unatoč smrti u koju odlazi? Tako što će se na njemu pokazati da smrt nema zadnju riječ. On će nakon što bude ubijen i pokopan doći k njima kao Uskrsli. Doći će i kao Sudac na koncu vremena. I on će doći k njima u Duhu istine.

Isus je još kratko vrijeme sa svojim učenicima. Njegov odlazak iz svijeta za svijet će biti njegov nestanak. Svijet ga više ne će vidjeti. Po zakonima svijeta Isus je smrću na križu zauvijek nestao iz svijeta. Tko vidi samo očima svijeta, više ne može vidjeti ubijenoga. Pa ipak, Isus će ostati među svojim, među onima koji vide više nego što svijet vidi. Isus je život. On je živ i njegovi će živjeti upravo po tome što je on život. Kad učenici spoznaju da je Isus živ, spoznat će da je živ zahvaljujući svojem odnosu s Ocem koji je izvor svega života. Tako će spoznati da je Isus u Ocu, a oni u Isusu, a Isus po svome Duhu u njima. U ljubavi prema Isusu ispunja se njegova zapovijed, a po ispunjenju i čuvanju njegove zapovijedi učenici otkrivaju da ih Otac ljubi. Tako se po čuvanju zapovijedi ljubavi

Isus obećaje svojim učenicima dar Duha Svetoga: »Ja ću moliti Oca i on će vam dati drugoga Branitelja, Duha istine, kojega svijet ne može primiti...«. Pod riječju »svijet« ovdje ne misli na osobe, na one koji su daleko od Isusa, nego na onaj dio čovjekova srca – u svakome čovjeku – gdje prebivaju tama, grijeh i smrt. To je »svijet« koji se u nama opire Božjemu Duhu i zatvara se pred njim. Čovjek postaje »Božjim« kada se sav, bez pridržaja, otvori Božjemu Duhu. Duh ne boravi u podijeljenosti, i ne može ga se imati tek za dio svoga života. Duh je dar koji je »razliven« (Rim 5, 5) u našim srcima, zahvaćajući sve i preobražavajući svekoliki život: sve brige, sve želje i sve odnose.

vi i Duha Branitelja ostvaruje jedinstvo Isusa sa svojim učenicima i jedinstvo ljubavi kojom Otac ljubi Isusa, a Isus svoje učenike.

Isusove riječi izrečene učenicima neposredno prije njegova uhićenja, muke i smrti otvaraju prostor povjerenja učenicima koji se nakon njegova uskrsnuća i uzašašća skupljaju na liturgijsku proslavu susreta s njime. Tu se hrani njihova volja da čuvaju zapovijed ljubavi. Uvijek iznova potrebno im je sabrati se oko riječi i tijela Uskrsloga kako bi bili u stanju čuvati njegovu zapovijed i ljubiti braću. Bez susreta s Isusom i bez snage Duha Branitelja njihova ljubav prema braći brzo bi ohladnjela. Tu se jača njihovo povjerenje u Duha Branitelja; tu se potvrđuju Isusove riječi da ih nije ostavio i da nisu siročad. Bez neprestanoga susretanja s Uskrslim njegovi bi se brzo našli u osjećaju ostavljenosti i bili bi izloženi pritisku svijeta koji ne vidi i ne poznaje Duha kojega im je Uskrsli poslao. Isus je otišao u smrt, ali njegovi učenici otkrivaju da nisu ostavljeni, da im Isus dolazi, da je s njima po Duhu Branitelju i da svojom ljubavlju prema braći sudjeluju u ljubavi kojom Otac ljubi Sina.

Ante Vučković

Uzašašće Gospodina našega Isusa Krista

Ulazna pjesma

Galilejci, što stojite
i gledate u nebo?
Ovaj Isus kao što ste ga
vidjeli da odlazi u nebo,
isto će tako doći, aleluja.
Dj 1, 11

Zborna molitva

Svemogućí Bože, obdari nas svetom radošću i zahvalom: Kristovo uzašašće i naše je uzdignuće, jer smo u nadi svi pozvani u slavu, kamo je pred nama ušao Krist, naša Glava. Koji s tobom.

Darovna molitva

Prinosimo ti, Gospodine, ovu žrtvu o časnom uzašašću tvoga Sina. Podaj, molimo te, da se po ovoj svetoj razmjeni darova i mi vinemo put nebesa. Po Kristu.

Prvo čitanje Dj 1,1-11

Bi uzdignut njima naočigled.

Početak Djela apostolskih

Prvu sam knjigu, Teofile, sastavio o svemu što je Isus činio i učio do dana kad je uznesen, pošto je dao upute apostolima koje je izabrao po Duhu Svetom. Njima je poslije svoje muke mnogim dokazima pokazao da je živ, četrdeset im se dana ukazivao i govorio o kraljevstvu Božjem.

I dok je jednom s njima blagovao, zapovjedi im da ne napuštaju Jeruzalema, nego neka čekaju obećanje Očevu, »koje čujete od mene: Ivan je krstio vodom, a vi ćete naskoro nakon ovih dana biti kršteni Duhom Svetim.«

Nato ga sabrani upitaše: »Gospodine, hoćeš li u ovo vrijeme Izraelu opet uspostaviti kraljevstvo?« On im odgovori: »Nije vaše znati vremena i zgrade koje je Otac podredio svojoj vlasti. Nego primit ćete snagu Duha Svetoga koji će sići na vas i bit ćete mi svjedoci u Jeruzalemu, po svoj Judeji i Samariji, i sve do kraja zemlje.«

Kada to reče, bi uzdignut njima naočigled i oblak ga ote njihovim očima. I dok su netremice gledali kako on odlazi u nebo, gle, dva čovjeka stadoše kraj njih u bijeloj odjeći i rekoše im: »Galilejci, što stojite i gledate u nebo? Ovaj Isus, koji je od vas uznesen na nebo isto će tako doći kao što ste vidjeli da odlazi na nebo.«

Riječ Gospodnja.

Otpjevni psalam Ps 47, 2-3,6-9

Pripjev: Uzlazi Bog uz klicanje,
Gospodin uza zvuke trublje!

Narodi svi, plješćite rukama,
kličite Bogu glasom radosnim.
Jer Gospodin je to – svevišnji, strašan,
kralj velik nad zemljom svom.

Uzlazi Bog uz klicanje,
Gospodin uza zvuke trublje.
Pjevajte Bogu, pjevajte,
pjevajte kralju našem, pjevajte!

Jer on je kralj nad zemljom svom,
pjevajte Bogu, pjevači vrsni!
Bog kraljuje nad narodima,
stoluje Bog na svetom prijestolju.

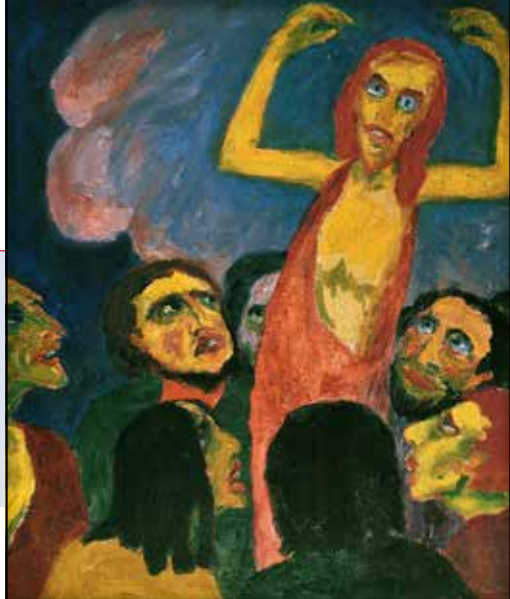
Drugo čitanje Ef 1,17-23

Čitanje Poslanice
svetoga Pavla apostola Efežanima

Braćo! Bog Gospodina našega Isusa Krista, Otac Slave, dao vam Duha mudrosti i objave kojom ćete ga spoznati; prosvijetlio vam oči srca da upoznate koje li nade u pozivu njegovu, koje li bogate slave u baštini njegovoj među

Prijedlozi za pjevanje

Ulazna:	525.4 ili 526.4	Galilejci, što stojite
Otpj. ps.:	536	Uzlazi Bog
Prinosna:	231	Jedan kruh
ili:	XIV	Evo nas, Oče
Pričesna:	542.4	Evo ja sam s vama
ili:		Evo ja sam s vama (ŽV 4-2006)
Završna:	563	Kako krasno svršuje se

»Ja sam s vama u sve dane – do svršetka svijeta.«

Emil Nolde: Kristovo uzašašće, 1912.

Popričesna molitva

Svemogući vječni Bože, ti nam već ovdje na zemlji daješ udjela u nebeskom slavlju. Upravi, molimo te, kršćanska srca k nebu, gdje Krist kao prvi čovjek sjedi tebi s desna. Koji živi.

svetima i koje li prekomjerne veličine u moći njegovoj prema nama koji vjerujemo: ona je primjerena djelotvornosti sile i snage njegove koju na djelu pokaza u Kristu, kad ga uskrisi od mrtvih i posjede sebi zdesna na nebesima iznad svakog vrhovništva i vlasti i moći i gospodstva i svakog imena imenovana ne samo na ovom svijetu nego i u budućemu. Sve mu podloži pod noge, a njega postavi – nad svime – glavom Crkvi, koja je tijelo njegovo, punina Onoga koji sve u svima ispunja.

Riječ Gospodnja.

Pjesma prije evanđelja Mt 28,19a.20b

Podite i učinite mojim učenicima sve narode, govori Gospodin; ja sam s vama u sve dane – do svršetka svijeta.

Evanđelje Mt 28,16-20

Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji.

Svršetak svetog Evanđelja po Mateju

U ono vrijeme: Jedanaestorica pođoše u Galileju na goru kamo im je naredio Isus. Kad ga ugledaše, padoše ničice pred nj. A neki posumnjaše. Isus im pristupi i prozbori: »Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji! Podite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio! I evo, ja sam s vama u sve dane – do svršetka svijeta.«

Riječ Gospodnja.

Molitva vjernika

Krist Gospodin svojim je uskrsnućem uzašao u slavu Očevu da bi nama otvorio put u vječnost. Zajedno ga zamolimo:

Oživi nas svojim Duhom, Gospodine.

1. Ti si pred očima učenika uzašao u slavu neba: daj da Crkva, zajednica tvojih vjernika, uvijek bude poslušna tvojemu Duhu te sva svoja nastojanja usmjerava prema daru vječnosti, molimo te.
2. Ti si učenike poslao da budu svjedoci velikih djela tvoje ljubavi: probudi u svim kršćanicima odgovornost za spasenje drugih i za kršćansko lice društva u kojemu žive, molimo te.
3. Ti si iz muke i smrti uzašao u novost život: svima koji trpe rasvijetli smisao križa i pomози da te u trpljenju još više ljube, molimo te.
4. Ti si prije uzašašća k Ocu svoje učenike učvrstio u vjeri: obnovi u našim obiteljima dar vjere da ustrajnim življenjem evanđelja budemo snaga koja u život društva unosi ljepotu tvoga Kraljevstva, molimo te.
5. Ti si svojim vjernima pripravo mjesto u Očevu domu: primi u nebesko blaženstvo našu pokojnu braću i sestre, molimo te.

Gospodine Isuse Kriste, uzašašćem k Ocu postao si na nov način prisutan među nama. Rasvijetli nam pogled vjere da tvoju blizinu možemo uvijek prepoznati u riječi kojom nas vodiš, te naš život bude put k slavi koju si nam pripravo. Koji živiš.

Otajstvo susreta Neba i zemlje

Gospodine, hoćeš li u ovo vrijeme Izraelu opet uspostaviti kraljevstvo? Tim pitanjem, koje učenici postavljaju Isusu, shvaćamo da smo i mi u opasnosti traženja pogrešnoga kraljevstva. U izvješću o kušnjama đavao Isusa vodi na uzvišinu i pokazuje mu sva kraljevstva zemlje i pritom mu govori: »Tebi ću dati svu ovu vlast i slavu njihovu jer meni je dana i komu hoću, dajem je.« (Lk 4, 6) To je uznemirujuća izjava, jer nas potiče na pitanje odakle dolaze određene moći za kojima čovjek čezne. Poznate su nam prilike u kojima se umnaža vlast, a drugi se svode na puka sredstva za učvršćivanje te moći. To je đavolska moć koja se ne ustručava ukloniti one koji stanu na put ili onoga tko se postavi kao zaprijetka. To očito nije kraljevstvo koje trebamo tražiti.

Individue i osobe

U Evanđelju smo čuli Isusove riječi: »Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji!« Isus je odbio ponudu đavla, jer je pred njim bila druga uzvišina na koju se popeo drukčijim putem: putem Vazma – smrti i uskrsnuća. Isus objavljuje da istinska moć dolazi odozgor, od Boga, kao moć ljubavi. Iz toga bi i nama trebalo biti jasno da smo pozvani odbiti đavolsku moć kao prevlast, kao uspjeh i kao izrabljivanje.

U molitvi koju nas je naučio, Gospodin nas potiče moliti: »Dodi kraljevstvo tvoje«, to jest: neka se ostvaruje ono kraljevstvo koje je Otac obećao, kraljevstvo ljubavi i služenja, suprotno od đavolskoga, koje koristi moći ovoga svijeta. Koju moć zapravo tražimo?

U Psalmu molimo: »Jer Gospodin je to – svevišnji, strašan, kralj velik nad zemljom svom.« On je »nad svom zemljom«, premda đavao ostavlja dojam o svome gospodstvu. Na puno mjesta kršćani su u starini ostavili natpis: *Terribilis est locus iste – Strašno je ovo mjesto*. To su Jakovljeve riječi, nakon što se probudio

»Ovaj Isus kao što ste ga vidjeli da odlazi u nebo, isto će tako doći.«

Detalj vratnica iz bazilike sv. Sabine, Rim, 5. st.

iz sna u kojemu je vidio ljestve koje povezuju nebo i zemlju. U čemu je strahota? Bog je istina koja ulazi u sve kutke naše duše; istina koja može postati veoma neugodna i zaboljeti. Ali – istina oslobađa. To znači da je Bog strašan, jer nas voli i želi ukloniti oklop koji stavljam da ne bismo trpjeli, da ne bismo dali životu da uđe u nas. Ali, takvi nismo sposobni voljeti.

Iznenaduje ustrajnost apostola u sumnjama. Isus je uskrsnuo i ulazi u Očevu slavu i to im nije dovoljno. Što bi se trebalo dogoditi da odagna njihovu sumnju? Taj stav otkriva važnu sastavnicu naše vjere: slobodu. Nikada ne će postojati nešto što će nas natjerati da vjerujemo. Slobodni smo izabrati svoj put i cilj. Konačno, imamo samo dvije mogućnosti: ili biti s Isusom i njegovom Radosnom viješću, ili se skućiti u sebe same. Nije slučajno ni to da u molitvi 'Oče naš' Isus naglašava pridjev 'tvoj': »ime tvoje... kraljevstvo tvoje... volja tvoja«. Isus nas poziva da se usmjerimo prema Drugomu, a to je slobodan čin: vjerovati i biti privržen Gospodinu izražaj je našega slobodnog izbora. Na nama je odluka.

Osim toga, vjera je hod, u kojemu trebamo proći od pojedinca (in-dividue, ne-djeljivoga) do osobe. Društvo u kojemu živimo dijelom je sastavljeno, a dijelom promiče 'individualnost' i 'individue' koje, svaka za sebe, pokušava ostvariti svoje zamisli, slijediti svoje interese. Osoba nije takva; osoba želi posvetiti povezanosti i odnose.

Vratiti se k sebi

U spisima Martina Bubera (*Put čovjeka*) naznačena je dionica koja dovodi do temeljnoga pitanja: Sve što smo učinili počevši od nas (vratiti se k sebi), sve što smo izgradili na svome posebnom putu, za koga smo učinili? Radi čega smo učinili? Odgovor je razvidan: Ne za sebe. Započinjemo od sebe, ali ne završava na nama; vrijedno je sebe imati kao polazište, ali ne i kao cilj; upoznati se, ali ne biti zabrinut za sebe. Tu leži razlika: pojedinac (individua) radi za sebe, a osoba za druge.

U euharistijskoj molitvi svećenik izgovara Isusove riječi: »Uzmite i jedite od ovoga svi. Ovo je moje tijelo koje će se za vas predati.« Za vas. To je osoba. U euharistiji ne slavimo tijelo, nego predano, darovano tijelo.

U izvješću o Uzašašću nalazi se naznaka da je Isus pristupio, približio se učenicima, da bismo se i mi približili, stvarajući uzajamnost blizine. U pozivu Abrahamu Bog mu govori da izađe iz svoje zemlje i da ide tamo kamo će

Riječ »Ja sam s vama u sve dane – do svršetka svijeta« utješno je obećanje, ali i istina koja nas trajno propituje koliko živimo svijest da je Bog s nama, uz nas. Doista, samo ako je on s nama, možemo opstati. Nema svetosti bez potpune otvorenosti njegovoj prisutnosti koja sve usmjerava prema vječnosti. Dobrota oko koje se trudimo ne služi ničemu, ako njome ne ravna Bog. Postojanost i revnost ništa su, ako ne dopustimo Bogu da nas vodi i da rasvijetli naše viđenje života i svijeta. U srcu koje traži Boga, on je već otajstveno prisutan. On govori i kad ga ne čujemo. On nam rasvjetljuje put i kada se čini da je tama sve obuzela. »Bog ne govori, ali je njegov glas razgovijetan. On osvjetljuje malo, ali je njegova svjetlost čista« (sv. Augustin). On je s nama u sve dane. ●

mu on pokazati. Bolji bi smisao prijevoda trebao biti: »idi prema sebi«. Jer, čim više idemo prema Bogu, tim više idemo prema sebi, više otkrivamo naš istinski identitet. Vjerujem da ste u svome duhovnom životu i stavu osjetili Boga koji djeluje udaljenim, u svijetu daleko od nas, a onda dolazi trenutak u kojemu taj 'svijet', Božji dodir, osjećamo u sebi. To je tako jer smo bića stvorena za susret s Bogom. To je danas razlog, otajstvo koje slavimo – susret Neba i zemlje.

Nije nam stran osjećaj stiješnjenosti i zdrobljenosti pod raznim tjeskobama i mukama. Gospodin je došao na svijet da bi nas susreo, privukao, našu slobodu usmjerio prema srcu u kojemu možemo osjetiti dodir Božjega prihvaćanja. Dovoljan je tren, a potrebno je samo slobodno srce, željno lakoće i punine neba. Započinje nova prisutnost, drukčija, ali stvarna: u Crkvi, u sakramentima, u braći i sestrama prema kojima se odnosimo (trebamo odnositi) kao prema Gospodinu. Uzašašće je slavlje Božje snage, ali i vrijednosti svakidašnjice. Odlazeći k Ocu, Isus nas vraća nama, da bismo bili s njime i s Ocem.

Ivan Šaško

Sedma vazmena nedjelja

Ulazna pjesma

Slušaj, Gospodine,
glas moga vapaja.
Moje mi srce govori:
»Traži lice njegovo!«
Da, lice tvoje, Gospodine,
ja tražim, aleluja.

Ps 27,7-9

Zborna molitva

Gospodine, mi vjerujemo da je
Spasitelj ljudskog roda sada
s tobom u slavi. Usliši nam molitvu:
daj da iskusimo njegovu prisutnost
s nama do svršetka svijeta,
kako je obećao. Po Gospodinu.

Darovna molitva

Primi, Gospodine, žrtvene
prinose i molitve svojih
vjernika. Daj da po ovoj
svetoj službi i mi prijedemo
u nebesku slavu.
Po Kristu.

Prvo čitanje Dj 1,12-14

Bijahu jednodušno postojani u molitvi.

Čitanje Djela apostolskih

Pošto je Isus uzet na nebo, vratiše se apostoli u Jeruzalem s brda zvanoga Maslinsko, koje je blizu Jeruzalema, udaljeno jedan subotnji hod. I pošto uđu u grad, uspnu se u gornju sobu gdje su boravili: Petar i Ivan i Jakov i Andrija, Filip i Toma, Bartolomej i Matej, Jakov Alfejev i Šimun Revnitelj i Juda Jakovljevi – svi oni bijahu jednodušno postojani u molitvi sa ženama, i Marijom, majkom Isusovom, i braćom njegovom.

Riječ Gospodnja.

Drugo čitanje 1Pt 4,13-16

Pogrđuju li vas zbog imena Kristova, blago vama!

Čitanje Prve poslanice

svetoga Petra apostola

Ljubljeni: Radujte se kao zajedničari Kristovih patnja da i o objavljenju njegove slave mognete radosno klicati. Pogrđuju li vas zbog imena Kristova, blago vama, jer Duh slave, Duh Božji u vama počiva. Tek neka nitko od vas ne trpi kao ubojica, ili kradljivac, ili zločinac, ili makar i kao nametljivac; ako li kao kršćanin, neka se ne stidi, nego neka slavi Boga zbog tog imena.

Riječ Gospodnja.

Otpjevni psalam Ps 27, 1,4-7-8a

Pripjev: Vjerujem da ću uživati
dobra Gospodnja u zemlji živih.

Gospodin mi je svjetlost i spasenje:
koga da se bojim?

Gospodin je štit života moga:
pred kime da strepim?

Za jedno molim Gospodina,
samo to ja tražim:
da živim u domu Gospodnjem
sve dane života svoga,
da uživam milinu Gospodnju
i dom njegov gledam.

Slušaj, Gospodine, glas moga vapaja,
milostiv mi budi, usliši me!

Moje mi srce govori:
»Traži lice njegovo!«

Pjesma prije evanđelja Iv 14,18

Neću vas ostaviti kao siročad,
govori Gospodin:
idem i doći ću k vama,
radovat će se srce vaše.

Prijedlozi za pjevanje

Ulazna:	Slušaj, Gospodine (ŽV 5-2012)
ili:	558 Pobjedni dan slavimo
Otpj. ps.:	Vjerujem da ću uživati dobra Gospodnja (ŽV 5-2011 ili ŽV 11-2013)
Prinosna:	231 Jedan kruh
Pričesna:	136.3 Jedno smo tijelo
Završna:	561-562 Kraljice neba
ili:	559 Nek mine, Majko

»A ovo je život vječni: da upoznaju tebe, jedinoga istinskog Boga.«
Helen de Silaghi: Isus među učenicima.

Pričesna pjesma

Molimo te, Oče,
 da budu jedno
 kao što smo mi
 jedno, aleluja!

Iv 17, 22

Popričesna molitva

Usliši nas, Bože, naš
 Spasitelju, i po ovim nam
 svetim otajstvima učvrsti
 nadu da će se na svemu
 tijelu Crkve dovršiti što je
 počelo u Kristu, našoj Glavi.
 Koji s tobom.

Evangelje Iv 17, 1-11a

Oče, proslavi Sina svoga!

Čitanje svetog Evanđelja po Ivanu

U ono vrijeme: Isus podiže oči k nebu i progovori: »Oče, došao je čas: proslavi Sina svoga da Sin proslavi tebe i da vlašću koju si mu dao nad svakim tijelom dade život vječni svima koje si mu dao. A ovo je život vječni: da upoznaju tebe, jedinoga istinskog Boga, i koga si poslao – Isusa Krista. Ja tebe proslavih na zemlji dovršivši djelo koje si mi dao izvršiti. A sada ti, Oče, proslavi mene kod sebe onom slavom koju imadoh kod tebe prije negoli je svijeta bilo. Objavio sam ime tvoje ljudima koje si mi dao od svijeta. Tvoji bijahu, a ti ih meni dade i riječ su tvoju sačuvali. Sad upознаš da je od tebe sve što si mi dao jer riječi koje si mi dao njima predadoh i oni ih primiše i uistinu spoznaše da sam od tebe izišao te povjerovaše da si me ti poslao. Ja za njih molim; ne molim za svijet, nego za one koje si mi dao jer su tvoji. I sve moje tvoje je, i tvoje moje, i ja se proslavih u njima. Ja više nisam u svijetu, no oni su u svijetu, a ja idem k tebi.«

Riječ Gospodnja.

Molitva vjernika

Braćo i sestre, otvorena srca iznesimo pred nebeskoga Oca svoje molitve da snagom Duha Svetoga obnovi u nama dar vjere i spremnost za radosno udioništvo u životu Crkve.

1. Da Crkva, zajednica vjernika, bude uvijek poslušna mudrosti Duha Svetoga te trajno raste u istini vjere i u ljubavi prema svakomu čovjeku, molimo Gospodina!
2. Da svi koji u Crkvi nose službu naviještanja evanđelja budu svojim životom vjerni svjedoci onoga što propovijedaju, molimo Gospodina!
3. Da svi mi budemo uvijek otvoreni djelovanju Božjega Duha te, povjeravajući Bogu svoje živote, spremno sudjelujemo u širenju Radosne vijesti i u izgradnji Božjega kraljevstva među ljudima, molimo Gospodina!
4. Da u licima ljudi koji trpe u bolesti, osamljenosti, siromaštvu i drugim nedaćama, umijemo prepoznati Božji poziv na radosno dijeljenje ljubavi kojom nas je on sam ljubio, molimo Gospodina!
5. Da svi koji su u vjeri preminuli, ugledaju Božje milosno lice i prime nagradu vječnoga života, molimo Gospodina!

Bože, darivatelju života i izvore svake obnove, tvojoj dobroti izručujemo svoje prošnje: milostivo ih usliši i pomози nam da se po snazi tvoga Duha trajno obnavljamo u novosti života koji si nam darovao uskrsnućem svoga Sina. Koji živi i kraljuje u vijeke vjekova.

Molitva nas povezuje s Bogom i međusobno

Osobe svjesne primicanja koncu ovozemnoga života najčešće traže blizinu onih koji su im najdraži. Te dragocjene trenutke žele provesti s onima koje vole. Ako su u mogućnosti, izriču posljednje želje, savjete i oporuke. Onima koji ostaju na ovome svijetu to se urezuje duboko u pamćenje te nastoje volju umirućega upamtiti i izvršiti. Svi koji su doživjeli sličan događaj znaju svu njegovu dramatičnost. Pred tajnom smrti i u zajedništvu bliskih osoba padaju sve maske i ogoljuje se istina, makar i ne bila ugodna. Skrivanje postaje besmisleno jer može samo opteretiti budućnost živih i spomen na mrtve. Stvara se ozračje jedinstvenoga zajedništva. Istina, nije isključena mogućnost umiranja u laži, ali u tim je trenucima izbor konačan, a posljedice su fatalne.

Isusova velikosvećenička molitva, koje je dio izabran za današnji evangeoski odlomak, odvija se u sličnom ozračju. Trenutci su prije njegove muke i smrti. Svjestan je što će se s njim dogoditi. Čitavo svoje javno djelovanje pretvorio je u trajnu pouku riječima i djelima. Bio je Učitelj. Međutim, njegove posljednje riječi koje izgovara pred učenicima naizgled nisu pedagoške naravi. Ne poučava niti savjetuje. On pred učenicima i za učenike moli. Ne obraća se njima nego Ocu. »Isus podiže oči k nebu i progovori: 'Oče...'«. Prije nego što će mu protivnici ogoliti tijelo na drvu križa, on je ogolio dušu pred onima koje voli. Stvoreno je ozračje zajedništva kakvog do toga trenutka nije bilo. Znakovit je odlazak Jude izdajnika prije toga čina, a povratak tek nakon molitve. Dotad je cijelo vrijeme bio s Isusom i ostalim učenicima. Čak je bio osoba od povjerenja, brinuo se o potrebama zajednice.

Juda, međutim, nije svjedočio Isusovoj molitvi. Naizgled nebitna pojedinost otkriva nam pravu narav molitve. Ona izlazi samo iz iskrenoga zajedništva i stvara istinsko zajedništvo. U njoj nema mjesta sebičnim motivima

i proračunatostima, mislima koje su upravljale Judom. U molitvi se osoba otkriva onakvom kakva uistinu jest. Zato se ne može moliti sa svakim, nego samo s najbližima i najintimnijima. Stoga ni naši molitveni obrasci u kojima se nazivamo sestrama i braćom nisu slučajno izabrani. Naprotiv, trebali bi biti stvarno življeni. Drevna je triada: *lex orandi, lex credendi i lex vivendi*. Mi, istina, i bez toga možemo imati zajedničke obrede u kojima će spomenuti nazivi biti samo vanjskom formom, ali to ne će biti istinskom molitvom. Isus je upozoravao: »Kad molite, ne blebečite kao pogani. Misle da će s mnoštva riječi biti uslišani. Ne nalikujte na njih. Ta zna vaš Otac što vam treba i prije nego li ga zaištete.« (Mt 6, 7-8). Nakon toga naučio je učenike molitvu u kojoj Boga zovu Ocem.

Da svi budu jedno: u Kristu i po Kristu.

C. Tarantini: *Zajedništvo nebeskoga i zemaljskoga života u Crkvi.*

I sâm ga u ovoj molitvi za stolom posljednje večere tako naziva, pun djetinjeg povjerenja. Ništa mu ne mora skrivati. Zna da će razumjeti. Iz svijesti o Božjem očinstvu izlazi i spoznaja o međusobnome bratstvu. Braća i sestre poznaju jedni druge i jednako tako ne moraju skrivati svoje slabosti, teškoće i područja na kojima im je potrebna pomoć kao ni radosti za koje žele zahvaljivati. Mogu biti međusobno iskreni. Zato bez vjere u Božje očinstvo nema istinskoga zajedništva, a onda ni istinske molitve. Zapitajmo se koliko bi nas iskreno pred Bogom i jedni pred drugima javno izreklo stvarne nakane svojih molitava?! Nažalost, čak i u užim krugovima u kojima se daje mjesta tzv. »spontanim molitvama«, one se uglavnom svode na naučene i lijepo oblikovane obrasce. Toliko o njihovoj spontanosti!

Neiskrenost može ići u dva smjera. Jedan je skrivanje vlastitih loših strana u strahu od nerazumijevanja i osude bližnjih, ili u pokušaju opravdavanja pred Bogom. Plašimo se ne pokvariti dobru sliku o sebi i o svojoj 'pobožnosti', ili barem želimo umanjiti i opravdati vlastitu grješnost. I dalje ostaje maska iza koje se skrivamo. Moguć je i drugi smjer u kojemu se želi naglasiti Božja milost pa se osoba »hvali svojim slabostima«. Ističu se, a nerijetko i prenaglašavaju, prethodni grijesi kako bi se pokazala snaga 'obraćenja'. No, i to je opet stvaranje prikladne slike, a ne bivanje istinskom osobom. Pojedinci stječu popularnost umnažajući i dijeleći vlastite 'postere' obraćenika. Naizgled slave Boga dok slikaju autoportrete. A za molitvu nije potrebna slika, nego konkretna osoba.

Djela apostolska izvješćuju kako »Petar i Ivan i Jakov i Andrija, Filip i Toma, Bartolomej i Matej, Jakov Alfejev i Šimun Revnitelj i Juda Jakovljevi – svi oni bijahu jednodušno postojani u molitvi sa ženama, i Marijom, majkom Isusovom, i braćom njegovom«. Njihova imena nisu slučajno navedena. Riječ je o konkretnim ljudima. Samo konkretna osoba može moliti, imati svoje radosti i žalosti, potrebe i mogućnosti, slabosti i snage. Njih onda može artikulirati pred licem Božjim. Premda ih Bog već znade, osoba koja ih pred njega iznosi po-

Aovo je život vječni: »da upoznaju tebe, jedinoga istinskog Boga«. Opraštajući se od učenika za stolom posljednje večere i stupajući u Očevu vječnost, Isus poučava učenike da život u istini u koju ih je uveo jest već sada »življenje vječnosti«. U Bogu nema razdijeljenosti: njegova vječnost nije odijeljena od vremena, nego se već sada, po djelu njegova Sina, razlijeva na vrijeme, na svijet, na one koji žude za zajedništvom s njim. Stoga onaj tko se trudi biti već sada u Bogu, već je u vječnosti. Poznavati Boga ne možemo skrivajući se ili 'provirujući' iz svojih životnih utvrda, iz sigurnosti koje sami gradimo. 'Upoznati' Boga znači dijeliti život s njime, kako bismo mogli biti dionici njegova života. Zapravo poznavanje Boga jest jedan život s Bogom, život u Bogu. ●

staje ih potpuno svjesna te može iskreno moliti i zahvaljivati. Jednako tako, samo konkretne osobe mogu graditi istinsko zajedništvo, koje je pretpostavka istinskoj molitvi, ali i njezina posljedica. Naime, tek svijest o radostima, žalostima, brigama i nadama sestre i brata, daje da ih se stvarno takvima prepozna i s njima ostvari zajedništvo u dobru i zlu. Zato molitva izlazi iz zajedništva i stvara zajedništvo.

Ne iznenađuje stoga da učenici nakon Kristova uzlaska na nebo, vrativši se s »brda zvanoga Maslinsko«, najprije mole. Isus je do sada bio vidljivi znak njihovoga međusobnog zajedništva. Nakon što on »bi uzdignut njima naočigled i oblak ga ote njihovim očima« (Dj 1, 9), sjetili su se njegovih riječi: »gdje su dvojica ili trojica sabrana u moje ime, tu sam i ja među njima« (Mt 18, 20). Tako je iskrena molitva ne samo vrijeme nego i mjesto susreta vjernikâ međusobno i s Bogom. Ona stvara zajednicu sestara i braće s njihovim Ocem koji je na nebesima. To je Duh slave, Duh Božji koji u nama počiva.

Slavko Slišković

Pedesetnica. Duhovi

Ulazna pjesma

Ljubav je Božja razlivena
u srcima našim po Duhu
Svetom koji prebiva
u nama, aleluja.

Rim 5,5; 10,11

Zborna molitva

Bože, ti otajstvom današnje svetkovine
posvećuješ u svakom plemenu i narodu
cijelu Crkvu. Izlij na sav svijet darove
svoga Duha: što si svojom dobrotom
učinio na počecima Crkve to i danas
izvrši u srcu svojih vjernika.
Po Gospodinu.

Darovna molitva

Ispuni, Gospodine,
obećanje svoga Sina:
nek nas Duh Sveti
uvede u otajstvo ove
žrtve i otvori nam svu
istinu. Po Kristu.

Prvo čitanje Dj 2, 1-11

Čitanje Djela apostolskih

Kad je napokon došao dan Pedesetnice, svi su bili zajedno na istome mjestu. I eto iznenada šuma s neba, kao kad se digne silan vjetar. Ispuni svu kuću u kojoj su bili. I pokažu im se kao neki ognjeni razdijeljeni jezici te siđe po jedan na svakoga od njih. Svi se napuniše Duha Svetoga i počеше govoriti drugim jezicima, kako im već Duh davaše zboriti. A u Jeruzalemu su boravili Židovi, ljudi pobožni iz svakog naroda pod nebom. Pa kad nasta ona huka, strča se mnoštvo i smete jer ih je svatko čuo govoriti svojim jezikom. Svi su bili izvan sebe i divili se govoreći: »Gle! Nisu li svi ovi što govore Galilejci? Pa kako to da ih svatko od nas čuje na svojem materinskom jeziku? Parti, Medani, Elamljani, žitelji Mezopotamije, Judeje i Kapadocije, Ponta i Azije, Frigije i Pamfilije, Egipta i krajeva libijskih oko Cirene, pridošlice Rimljani, Židovi i sljedbenici, Krećani i Arapi – svi ih mi čujemo gdje našim jezicima razglašuju veličanstvena djela Božja.«

Riječ Gospodnja.

Otpjevni psalam Ps 104, 1ab.24ac.29b-31.34

Pripjev: Pošalji Duha svojega, Gospodine,
i obnovi lice zemlje!

Blagoslivljaj, dušo moja, Gospodina!
Gospodine, Bože moj, silno si velik!
Kako su brojna tvoja djela, Gospodine!
Puna je zemlja stvorenja tvojih.

Ako dah im oduzmeš, ugibaju,
i opet se u prah vraćaju.
Pošalješ li dah svoj, opet nastaju,
i tako obnavljaš lice zemlje.

Neka dovijeka traje slava Gospodnja:
nek se raduje Gospodin u djelima svojim!
Bilo mu mило pjevanje moje!
Ja ću se radovati u Gospodinu.

Drugo čitanje 1Kor 12, 3b-7,12-13

U jednom Duhu svi smo u jedno tijelo kršteni.

Čitanje Prve poslanice

svetoga Pavla apostola Korinćanima

Braćo! Nitko ne može reći: »Gospodin Isus«
osim u Duhu Svetom. Različiti su dani,
a isti Duh; i različite službe, a isti Gospodin;
i različita djelovanja, a isti Bog koji čini sve
u svima. A svakomu se daje očitovanje Duha
na korist.

Doista, kao što je tijelo jedno te ima mnogo
udova, a svi udovi tijela iako mnogi, jedno
su tijelo – tako i Krist. Ta u jednom Duhu
svi smo u jedno tijelo kršteni bilo Židovi,
bilo Grci, bilo robovi, bilo slobodni.
I svi smo jednim Duhom napojeni.
Riječ Gospodnja.

Prijedlozi za pjevanje

Ulazna:	525.5 ili 526.8	Ljubav je Božja razlivena
Otpj. ps.:	537	Pošalji Duha svojega
Posljednica:	540 (541)	Dodji, Duše presveti
Prinosna:	234	Kad navrši se
ili:	VI	Izvore vode žive
Pričesna:	542.5	Svi se napuniše
Završna:	565	Milost Duha Svetoga

»I svi se napuniše Duha Svetoga.«

*El Greco: Silazak Duha Svetoga na apostole, 1597;
Museo del Prado, Madrid.*

Pričesna pjesma

Svi se napuniše
Duha Svetoga,
razglašavajući
veličanstvena
djela Božja, aleluja.

Dj 2, 4, 11

Popričesna molitva

Bože, ti svojoj Crkvi dijeliš
dare nebeske; čuvaj u nama
milost koju si dao, da dar
Duha Svetoga vazda u nama
djeluje a duhovna hrana
unaprijedi djelo vječnog
otkupljenja. Po Kristu.

Molitva vjernika

Braćo i sestre, u poslušnosti Božjoj riječi
i u zajedništvu ispovijedanja vjere s pouzdanjem se
utecimo Ocu nebeskom, moleći snagu njegova Duha
kojim obnavlja svijet.

1. Svjetlom Duha Svetoga vodi svoju Crkvu na
putu kroz svijet, kako bi mogla svim narodima
vjerodostojno naviještati velika djela tvoje ljubavi,
molimo te.
2. Daj da pastiri Crkve budu uvijek otvoreni tvojoj
mudrosti te svetošću života i nesebičnošću
služenja očituju svima da si ti voditelj svoga
naroda kroz svijet, molimo te.
3. Prodahni snagom služenja sve koji upravljaju
narodima i državama; pomози im da se ravnaju
odgovornošću za dobro svih ljudi te, brinući se
za siromašne i potrebite, doprinose izgradnji
boljega svijeta, molimo te.
4. Obnovi u svima nama ono što je grijehom
ranjeno; vodi nas svojim Duhom da te možemo
proslaviti svojim životom te budemo nositelji
tvoje ljubavi prema svima koje stavljaš
na naš životni put, molimo te.
5. Duhom života dotakni našu pokojnu braću
i sestre te, oslobođeni od krivnje grijeha,
budu dionici tvoje vječnosti, molimo te.

Gospodine, iskazujemo ti hvalu za tvoj veliki dar
– Duha Svetoga. Neka nas, molimo te, svjetlo
tvoga Duha uvijek nadahnjuje i vodi te vjerno
kročimo putem spasenja, sve do praga vječnosti.
Po Kristu Gospodinu našem.

Pjesma prije Evanđelja

Dodi, Duše Sveti, napuni srca svojih vjernika;
i oganj svoje ljubavi u njima užezi!

Evanđelje Iv 20, 19-23

Primitе Duha Svetoga.

Čitanje svetog Evanđelja po Ivanu

Uvečer onoga istog dana, prvog u tjednu,
dok su učenici u strahu od Židova bili
zatvorili vrata, dođe Isus, stane u sredinu
i reče im: »Mir vama!« To rekavši, pokaza
im svoje ruke i bok. I obradovaše se učenici
vidjevši Gospodina. Isus im stoga ponovno
reče: »Mir vama! Kao što mene posla Otac
i ja šaljem vas.« To rekavši, dahne u njih
i kaže im: »Primitе Duha Svetoga. Kojima
otпустite grijehe, otpuštaju im se; kojima
zadržite, zadržani su im.«

Riječ Gospodnja.

Oči za nevidljivo

Jedan od najdražih tekstova proroka Ezekiela uvijek mi je bio sljedeći: »Ispruži nešto nalik na ruku i uhvati me za kosu na glavi. Uto me duh podiže između zemlje i neba i ponese me u božanskom viđenju u Jeruzalem.« (Ez 8, 3) Koja moćna slika! Njome bih htio započeti razmatranje o Duhu Svetom.

Povučeni za kosu

Duh Sveti djeluje tako što te vuče za kosu, tako što te podiže sa zemlje i nosi te Bogu. Znamo i sami kako je bolno kad nas netko povuče za kosu, a kamoli kad bi nas pritom netko još podigao i odnio nekamo. Prorok Ezekiel kazuje nam da tako slično djeluje Duh Sveti. Kad Duh Sveti siđe na tebe, on te doslovce vuče za kosu, čupa te i želi te raščupana. Duh raščupava tvoj život koji si htio urediti bez Gospodina, čupa te iz ukorijenjenosti u određene grijehe, grješne navike, iz određenoga društva, prijateljavanja. Da, Duh Sveti čupa, raskorjenjuje tvoje i moje pokušaje da se ukorijenimo u ovome prolaznom i propadljivom svijetu. On vuče za kosu, stvara bol, jer bez boli ne možeš biti Kristov.

Bol Duha Svetoga jest bol puknuća, Duh nas želi puknute, on stvara procjepe u našoj samodostatnosti, nepotrebitosti, zaokruženošću s obom bez Gospodina. Nema slavlja Duha bez boli, nema! »Jer sam bolna od ljubavi.« (Pj 2, 5) Mora te Duh tako zahvatiti, uhvatiti za kosu, da nastane bol za Bogom. Jedino tako Duh Sveti podiže sa zemlje i nosi prema Bogu. Možda nema boljega umjetničkog prikaza za ono što ovdje želim reći od slike Duhova velikoga El Greca. Na slici su svi učenici, zajedno s Blaženom Djevicom Marijom, izduženi, gotovo puknuti, raščupani. Kao da nam je umjetnik htio reći: da bi bio Božji, moraš biti bolan, u grču, mucu, kako bi bio podignuti i ponesen k Bogu. No, ostavimo sada El Greca.

Tom biblijskom slikom o Duhu Svetom također saznajemo nešto o njemu samom, o njemu unutar života Trojedinoga Boga. Rekao bih da Duh Sveti u samoj vječnosti hvata za kosu

Caspar De Crayer: Silazak Duha Svetoga, 17. st.

Oca i Sina, njih podiže i njih nosi. Znamo iz iskustva da postoji jedno drukčije – bolno, ali nježno – povlačenje za kosu u igri ljubavi. Kad neku osobu volimo, želimo ju povući za kosu, bolno i nježno, odnosno želimo da i ona nas isto tako bolno i nježno povuče za kosu. Kao da time želimo nanijeti nježnu bol, kao da time želimo da i ona nama nanese takvu nježnu bol, da se osjetimo bolnima da poželimo jedno drugo. I ne samo to. Kad se hvatamo za kosu, kao da želimo jedno drugomu pripadati, stisnuti se jedno uz drugo: »Ja pripadam dragomu svomu i on je željan mene.« (Pj 7, 11) Možda tako od vječnosti Duh Sveti djeluje na Oca i Sina, tako ih on vuče za kosu, podiže i nosi, tako se sve tri božanske osobe vuku za kosu, podižu i nose.

Migranti Vjetra

Ta me misao povlačenja za kosu dovodi do prvoga čitanja iz Djela apostolskih. *Plameni jezici* koji se spuštaju na glave učenika kao da nalikuju upravo toj Božjoj ruci koja proroka Ezekiela vuče za kosu. Ili pak *silan vjetar*, čime se naznačuje silovitost, žestina, bol djelovanja Duha Svetoga. Možemo se nakratko zaustaviti na slici vjetra. Duh je Sveti poput vjetra, ne znaš odakle dolazi i kamo ide (Iv 3, 8). Isus nam veli da je tako sa svakim tko je »rođen od Duha«. Vjetar,

duh, dah, Duh Sveti pokreće. On je pokret, on te pokreće i pomiče te, s njim postaješ 'pomaknut'. Pokreće te izvan tebe samoga, pomiče te prema Gospodinu. I ne znaš zaista ni odakle je došao, a još manje kamo će te odvesti, ako mu se prepustiš da te pokreće prema Gospodinu. Postaješ migrant, počinješ migrirati, poput Abrahama krećeš u nepoznato, zajedno s Duhom Svetim. Sv. Augustin će zato s pravom reći: »Tko ljubi, taj migrira« (*Qui amat migrat*). Ego ti postaje migrantski ego, odlaziš u emigraciju, gubiš sve sigurnosti osim, da, osim Gospodina. Svugdje si migrant, došljak, stranac, osim u Gospodinu. Ah, Duh Sveti nam doziva u pamet i to da smo još uvijek migranti također i spram Gospodina, da smo zbog svoje grješnosti i ograničenosti daleko od njega.

Zato on puše u nama, odnosno Gospodin nam ga, kao u današnjem evanđelju, kako stoji u grčkome izvorniku, puše, upuhuje u nas. Čudesna gesta, gesta velike intimite! Znamo kako je ugodno kad nam netko milo puše u obraze, u nosnice. Ta gesta podsjeća na stvaranje prvoga čovjeka: »Gospodin, Bog, napravi čovjeka od praha zemaljskoga i u nosnice mu udahne dah života. Tako postane čovjek živa duša.« (*Post* 2, 7) Isus Krist, naš Gospodin, jest sada pravi Bog koji nam uvijek, a osobito sada, na Duhove, želi puhnuti, udahnuti Duh života, da postanemo »živa duša«, novo stvorenje u Isusu Kristu. Svaki put kad primamo Duha Svetoga, svaki put kad molimo da nam ga Gospodin pošalje, da on sâm siđe nad nas, molimo ga da budemo nova stvorenja. Bez Duha Svetoga nismo »živa duša«, nego »mrtva duša«. No, da previše ne tumačim, sve to sažima današnji psalam: »Ako dah im oduzmeš, ugibaju, i opet se u prah vraćaju. Pošalješ li dah svoj, opet nastaju, i tako obnavljaš lice zemlje.« Trebali bismo svaki dan moliti i moliti te predivne riječi Duha Svetoga.

Obdareni Ognjem

Tu se još ne ćemo zaustaviti. Djela apostolska uspoređuju Duha Svetoga s ognjem, s ognjenim jezicima. Duh Sveti »grije grudi ledene«; on donosi vatru, oganj u nama. Zanimljivo je da Djela apostolska povezuju takvo djelovanje

Duha Svetoga s govorom: »Počese govoriti drugim jezicima, kako im već Duh davaše zboriti.« Tu imamo u malom svu teologiju kršćanskoga navještaja, svjedočenja i općenito mišljenja i govora. Govoriti o Bogu možeš samo ako si zapaljen Duhom Svetim, samo ako goriš Duhom Svetim. Ako ti riječi nisu »duhovne«, ognjene, zapaljenje, plamene, to nisu Božje riječi. To nisu riječi koje mogu povući, zakovitlati, pokrenuti i zapaliti ovaj svijet. Možda najbolje to opisuje prorok Jeremija: »Al' tad mi u sreću bi kao rasplamtjeli oganj, zapretan u kostima mojim: uzalud se trudih da izdržim, ne mogoh više.« (*Jer* 20, 9) Ili tako govori, svjedoči, propovijedaj, piši o Bogu, ili uopće to ne čini.

I još nešto. Čuli smo sv. Luku »kako im Duh davaše govoriti«. Duh je dar (*Rim* 5, 5), on nas ljubi – ne kako bi primio, nego kako bi darovao. Zato je zapravo vrhunac ljubavi kada se više *raduješ što daješ, nego što primaš*. A znaš li kada si istinski ljubljen? Kad osjećaš i znaš da se onaj koji te ljubi više raduje što daje negoli što prima! Eto, tako Duh Sveti djeluje u Bogu, tako on djeluje u nama. Kad primiš Duha, on te goni, tjera da više daješ nego što primaš, zapaljuje te da budeš dar. Malo sam se sada zadržao na ovoj temi dara i ljubavi, ali ono što sam htio reći jest to da je Duh Sveti onaj koji daruje riječi. Istinski govor o Bogu jest uvijek dar, jest ono što ne dolazi od nas, nego ono što nam je darovano, što nam daruje Duh Sveti. I ove riječi, koje sada pišem i vama govorim, ako su ista istinite, nisu moje riječi, nego riječi Duha Svetoga. Duh ih je »davao« meni i vama. Duh je također onaj koji daje meni i tebi da razumijemo njegove riječi, da razumijemo utjelovljenu Riječ, Isusa Krista. Nemamo se čime hvaliti, napuhivati i uznositi, to je samo dar Duha Svetoga, i ništa više.

I, za kraj, samo jedna misao sv. Augustina, na kojoj se možete zadržati, jer kad malo bolje razmislim, sve što ja napisah, nije ništa spram njegove jedne misli. Počujmo ga: »Tko ljubi svijet, nema oči za nevidljivo. A Duha Svetoga može vidjeti samo onaj koji ima otvorene oči za nevidljivo.« Ako ista drugo, barem se potrudimo otvoriti oči za nevidljivo.

Ivica Raguž

Svetkovina Presvetoga Trojstva

Ulazna pjesma

Blagoslovljen budi
Bog Otac, i jednorodeni
Božji Sin, i Sveti Duh
za milosrđe koje
nam je iskazano.

Zborna molitva

Bože Oče, poslao si na svijet svoga Sina,
Riječ istine, i Duha posvetitelja,
da ljudima objaviš tajnu svoga života.
Udijeli nam da ispovijedamo pravu
vjeru, priznajemo slavno i vječno
Trojstvo te se klanjamo tebi, svemogu-
ćem i jedinom Bogu. Po Gospodinu.

Darovna molitva

Gospodine Bože naš,
zazivamo tvoje sveto ime
da posvetiš ove darove.
Učini da i mi postanemo
vječni prinos tebi.
Po Kristu.

Prvo čitanje Izl 34, 4b-6.8-9

Gospodin! Gospodin! Bog milosrdan i milostiv!

Čitanje knjige Izlaska

U one dane: Mojsije rano jutrom ustane
i popne se na Sinajsko brdo, uzevši u ruke
dvije kamene ploče, kako mu je Gospodin
naredio.

Gospodin se spusti u liku oblaka, a on stade
preda nj i zazva ime Gospodnje: »Gospodin!
Gospodin!« Gospodin prođe ispred njega
te se javi: »Gospodin, Gospodin, Bog
milosrdan i milostiv, spor na srdžbu,
bogat ljubavlju i vjernošću.«

Mojsije smjesta pade na zemlju i pokloni se.
Onda reče: »Gospodine moj! Ako sam stekao
blagonaklonost u tvojim očima, onda,
Gospodine, pođi s nama! Premda je narod
tvrde šije, oprosti naše grijeha i naše opačine
i primi nas za svoju baštinu!«

Riječ Gospodnja.

Otpjevni psalam Dn 3, 52-56

Pripjev: Hvaljen i slavljen dovijeka!

Blagoslovljen budi, Gospodine,
Bože otaca naših!

Blagoslovljen budi
u domu svete slave svoje!

Blagoslovljen budi
na prijestolju kraljevstva svoga!

Blagoslovljen, ti što istražuješ bezdane
i sjediš nad kerubima!

Blagoslovljen budi
na svodu nebeskom!

Drugo čitanje 2Kor 13, 11-13

*Milost Gospodina Isusa Krista, ljubav Boga
i zajedništvo Duha Svetoga!*

Čitanje Druge poslanice
svetoga Pavla apostola Korinćanima
Braćo, radujte se, usavršujte se,
tješite se, složni budite, mir njegujte
i Bog ljubavi i mira bit će s vama.
Pozdravite jedni druge svetim cjelovom.
Pozdravljaju vas svi sveti.
Milost Gospodina Isusa Krista,
ljubav Boga i zajedništvo Duha Svetoga
sa svima vama!
Riječ Gospodnja.

Pjesma prije evanđelja usp. Otk 1, 8

Slava Ocu, i Sinu, i Duhu Svetomu,
Bogu koji jest, koji bijaše, i koji dolazi!

Prijedlozi za pjevanje

Ulazna:	75.2	Blagoslovljen budi Bog
Otpj. ps.:		Hvaljen i slavljen dovijeka (ŽV 5-2008 ili ŽV 6-2011)
Prinosna:	165	Oče naš dobri
Pričesna:	135.3	Bog je tako ljubio svijet
Završna:	XXIV.1 i 4.	Jubilejski himan

Milost Gospodina Isusa Krista, ljubav Boga Oca
i zajedništvo Duha Svetoga.

Iz Časoslova vojvotkinje Ane Bretonske, 1503.-1508.,
Bibliothèque nationale de France, Paris.
(Foto: Alamy Stock Photo)

Evangelje Iv 3, 16-18

Bog je poslao Sina da se svijet spasi po njemu.

Čitanje svetog Evanđelja po Ivanu

U ono vrijeme reče Isus Nikodemu:

»Bog je tako ljubio svijet te je dao svoga
Sina Jedinorođenca da nijedan koji u njega
vjeruje ne propadne, nego da ima život
vječni. Ta Bog nije poslao Sina na svijet da
sudi svijetu, nego da se svijet spasi po njemu.
Tko vjeruje u njega, ne osuđuje se; a tko ne
vjeruje, već je osuđen što nije vjerovao u ime
jedinorođenoga Sina Božjega.«

Riječ Gospodnja.

Pričesna pjesma

Budući da ste sinovi,
odasla Bog u srca vaša
Duha Sina svoga koji
kliče: Abba! Oče!

Gal 4, 6

Popričesna molitva

Gospodine Bože naš,
daj da nam bude na
spasenje tijelu i duši
ova pričest i vjera u
tvoje vječno Trojstvo
i jedinstvo koju smo
ispovjedili. Po Kristu.

Molitva vjernika

U zajedništvu ljubavi, koja nam je objavljena
u zajedništvu Oca, Sina i Duha Svetoga,
s pouzdanjem zazovimo nebeskoga Oca
da darom vjere rasvijetli hod svoje Crkve.

1. Gospodine, budi svojoj Crkvi svjetlo na putu.
Čuvaj ju u istini vjere i nadahnjuj je za djela
ljubavi, molimo te.
2. Gospodine, budi vrelo mudrosti pastirima
kojima si povjerio svoj sveti narod:
pomozi im da propovijedanjem
i svjedočanstvom života budu
živi glas tvoje riječi, molimo te.
3. Gospodine, budi bliz svima
koju su u vjeri posustali:
mudrošću svoga Duha okrijepi im vjeru
i vrati ih na put spasenja, molimo te.
4. Gospodine, izliječi nas od sumnji u vjeri;
nek nas tvoj Duh uvede u svu istinu
i čuva nas u trajnome zajedništvu s tobom,
molimo te.
5. Gospodine, daj da, nahranjeni riječju
i tijelom Kristovim, iz ovog slavlja kročimo
u život s novom snagom vjere, odgovorni
za poslanje koje nam povjeravaš, molimo te.

Svemoguću Bože, ti si nam se u zajedništvu
božanskih osoba očitovao kao Bog ljubavi
koju razlijevaš na sve ljude. Pomozi nam
trajno rasti u zajedništvu s tobom da
zavrijedimo biti dionici tvoje nebeske slave.
Po Kristu Gospodinu našem.

Zajedništvo s Bogom

Jedna od glavnih karakteristika starozavjetnoga bogoslužja – kako u Šatoru sastanka dok je Izabrani narod putovao kroz pustinju, tako i u jeruzalemskom Hramu u Obećanoj zemlji – jest ta da ga nitko nije mogao vršiti individualno, sâm kao pojedinac. Ako je tko i prinosiso osobnu žrtvu okajnicu ili zahvalnicu ili bilo koju dragovoljnu žrtvu, to nije mogao učiniti sâm, bilo gdje i bilo kako, nego je to mogao učiniti jedino u Hramu gdje se okuplja čitav Božji narod.

Isto tako, premda u Starome zavjetu ima velikih likova kojima je Bog na poseban način govorio, poput Mojsija s kojim je Bog govorio licem u lice, ipak, kad bismo tražili tko je glavni lik u tome dijelu Biblije, odgovor bi bio: Božji izabrani narod, a ne neki pojedinac.

Bog u darivanju ljubavi

Čitamo u današnjem prvom čitanju iz Knjige Izlaska upravo o Božjoj objavi Mojsiju koja se dogodila nakon što je narod zalutao s pravoga puta i počeo se klanjati Zlatnom teletu. To je bilo takvo zastranjenje da je Bog rekao Mojsiju da će uništiti narod koji je izveo iz Egipta, a onda iz Mojsija izvesti novi narod. Mojsije je tada pokazao veliku poniznost i odrekao se ponude da postane otac novoga Božjeg naroda. Umjesto toga molio je Boga da oprosti narodu koji je sagriješio. Svoju molitvu Mojsije je čak izgovorio u »mi« obliku, ubrajajući i sebe u taj grešni narod, premda u ovome slučaju osobno nije ništa sagriješio. Bogu se svidjela Mojsijeva molitva za narod. Uslišio ju je i nakon što je uništeno Zlatno tele, moglo se pristupiti gradnji Šatora sastanka kao mjestu pravoga štovanja pravoga Boga. Dobro se na svetkovinu Presvetoga Trojstva prisjetiti tih pojedinosti iz događaja sa Zlatnim teletom, opisanoga u Knjizi Izlaska, jer nam to pomaže razumjeti jednu od bitnih vlastitosti po kojoj se slavljenje Boga u Presvetom Trojstvu razlikuje od štovanja božanstva.

Zastanemo li malo na slici kojom se opisuje prizor sa Zlatnim teletom, zamijetiti ćemo da

Krist je svima otvorio vrata života u Bogu.

Trento Longaretti: Slavlje po Kristu, s Kristom i u Kristu.

se bogoslužje koje narod tada obavlja sastoji u tome da se ljudi klanjaju jednom objektu štovanja, i to takvom koji su napravili vlastitim rukama, dok istodobno pravi Bog razgovara s Mojsijem na brdu Sinaju. Pa sve ako nam slika Boga koji se na Sinaju srdi na narod i prijeti da će ga uništiti može biti problematična, ona nam ipak prikazuje Boga koji s ljudima komunicira i koji nije indiferentan na naš odnos prema njemu. Zlatno tele niti se srdi niti se raduje. Niti čuje niti vidi. Ne obraća se svojim štovateljima ni jednom riječju. Ono je samo objekt koji ni s kim ne uspostavlja komunikaciju.

Eto, taj negativni primjer religioznoga ponašanja u kojem Bog nije ništa više od objekta štovanja paradoksalno nam pomaže razumjeti u čemu se od takve religioznosti bitno razlikuje vjera u Jednoga Boga u tri božanske osobe Oca

i Sina i Duha Svetoga. Jedan Bog u Presvetom Trojstvu ne može se svesti na puki objekt štovanja jer on prije svega nije objekt. Jedan Bog u zajedništvu triju osoba živi u vječnoj komunikaciji ljubavi. I kao takav ni ljudima se ne objavljuje drukčije nego kao komunikativna ljubav.

Razgovor s Bogom

U današnjem Evanđelju čitamo jedan veoma kratak odlomak iz Isusova razgovora i Nikodemom. Razgovor počinje Nikodemovom izjavom: »Rabbi, znamo da si od Boga došao kao učitelj jer nitko ne može činiti znamenja kakva ti činiš ako Bog nije s njime.« (Iv 3,2) Nikodem je po Isusovim djelima prepoznao da on čini djela Božja, ili, kako je govorio sâm Isus, djela Očeva.

Nakon te Nikodemove izjave Isus ga poučava o novome rođenju, rođenju odozgor, od Duha po kojem čovjek jedino može ući u Kraljevstvo Božje. To novo rođenje potrebno je jer se Boga ne spoznaje naravnom inteligencijom koja mu pristupa kao objektu koji se može sa svih strana proučiti. Boga se spoznaje *inteligencijom Duha* po kojoj spoznati Boga znači ući u zajedništvo s njime, a to znači ući u Kraljevstvo Božje.

Vrhunac razgovora između Isusa i Nikodema događa se upravo u kratkome odlomku današnjega Evanđelja, u kojemu Isus govori o najvećoj Božjoj komunikaciji sa svijetom. Zapazimo da se više ne govori o Božjoj komunikaciji samo s jednim narodom, kako je to u sinajskoj objavi Mojsiju, nego sa cijelim svijetom. Bog toliko ljubi svijet koji je stvorio da je poslao svoga Sina jedinorođenca da se po njemu taj svijet spasi. Ali budući da se tu ne radi o zakonu nužnosti nego o zakonu slobode, da bi se ostvarilo spasenje, potrebno je vjerovati u Jedinorođenoga Sina Božjega. Vjerovati se, naime, ne može drukčije nego u slobodi, i zato Isus govori i o onima koji vjeruju i o onima koji ne vjeruju. A kad za one koji ne vjeruju kaže da su time osuđeni, to jednostavno znači da su sami sebi uskratili ostvarenje zajedništva s Bogom.

Ako vidiš ljubav na djelu, vidiš Trojstvo, pisao je sv. Augustin. Posljednja svrha Božjega djelovanja u otajstvu Trojstva i u slanju koje se ostvaruje unutar Trojstva jest ulazak stvorenja u savršeno jedinstvo Oca, Sina i Svetoga Duha. To se ostvaruje već sada: pozvani smo biti »stan« trojednomu Bogu i odnosima ljubavi unutar Trojstva: »Ako me tko ljubi, čuvat će moju riječ, pa će i moj Otac ljubiti njega, i k njemu ćemo doći i kod njega se nastaniti« (Iv 14, 23). Biti mjesto Božjega boravka i očitovanja njegove ljubavi – to je život vjere i put spoznaje Boga. Trojstveni Bog, Bog koji je zajedništvo, otkriva nam da »biti u Bogu« ne znači biti u osamljenosti, nego uvijek u zajedništvu, u božanske odnose s drugima. ●

Poteškoće s vjerom u Isusa utjelovljenoga Sina Božjega, pravoga Boga i pravoga čovjeka, imaju isti korijen kao i poteškoće s vjerom u Presveto Trojstvo. Ako nam je Bog samo transcendentni objekt kulta koji ni s kim ne uspostavlja komunikaciju na istoj razini, to znači da vjerujemo u Boga koji s drugima komunicira isključivo kao s nižim bićima i nikako drukčije. Nezamislivo je da bi se takav Bog utjelovio, postao čovjekom i komunicirao s ljudima kao čovjek s čovjekom. Ali zar nije već u povijesti izabranoga Božjeg naroda rečeno da je Bog »razgovarao s Mojsijem licem u lice, kao što čovjek govori s prijateljem« (Izl 33, 11). Već je tu prosjala zraka objave Boga u kojem postoji komunikacija jednakih, a u objavi Isusu Krista i u daru Duha Svetoga ta je objava dosegla svoju puninu. Ako je Bog u samome sebi komunikacija triju osoba jednake slave i dostojanstva, onda se on na takav način objavljuje i nama ljudima. Stoga je sasvim razumljivo zašto nam zapovijeda da ljubimo svoga bližnjega kao samoga sebe. Nitko ne može vjerovati u Presveto Trojstvo i iskazivati istinsko štovanje Bogu sâm, bez zajedništva s drugim ljudima.

Domagoj Runje

Molitve pape Franje uz pobožnost krunice

Molitva prva

O Marijo, ti na našem putovanju trajno blistaš kao znak spasenja i nade. Povjeravamo se tebi, Zdravlju bolesnih, koja si podno križa bila pridružena Isusovoj boli, ostavši stamena u svojoj vjeri.

Ti, Najvjernija zagovornice naša, znadeš što nam je potrebno; sigurni smo da ćeš, kao nekoć u Kani Galilejskoj, providjeti da se nakon ovoga časa kušnje vrate radost i slavlje.

Pomozi nam, Majko Božje ljubavi, suobličiti se Očevoj volji i činiti ono što nam kaže Isus, koji je na sebe uzeo naša trpljenja i preuzeo teret naših boli da nas po križu dovede k radosti Uskrsnuća. Amen.

Pod obranu se Tvoju utječemo, sveta Bogorodice. Ne odbij nam molbe u potrebama našim, nego nas od svih pogibli uvijek oslobodi, Djevice slavna i blagoslovljena.

Molitva druga

»Pod obranu se tvoju utječemo, sveta Bogorodice.«
U ovim mučnim okolnostima, bremenitim trpljenjima i tjeskobama, koje zahvaćaju svijet, utječemo se tebi, Majko Božja i Majko naša, i pod tvojom zaštitom tražimo utočište.

Djevice Marijo, svrni svoje milostive oči na nas u ovoj posvudašnjoj zarazi; ohrabri ustrašene i ožalošćene, koji oplakuju svoje voljene koji su umrli i koji su pokopani na način koji ranjava dušu. Budi na pomoć svima koje obuzima tjeskoba zbog bolesnih kojima, da bi se spriječilo širenje bolesti, ne mogu biti blizu. Vрати pouzdanje onima koji su u strahu za neizvjesnu budućnost, za posao i za posljedice u gospodarstvu.

Majko Božja i Majko naša, moli za nas Boga, Oca milosrđa, da se završi ova teška kušnja i da nam ponovno svanu nada i mir.

Kao nekoć u Kani, zauzmi se kod svojega božanskoga Sina
i zamoli ga da utješi obitelji bolesnih i umrlih
i njihova srca otvori daru pouzdanja.

Zaštiti liječnike, medicinske sestre i sve osoblje u zdravstvu,
dragovoljce koji su u ovim vremenima velike i žurne potrebe
u neposrednoj opasnosti
i izlažu svoj život pogibelji kako bi spasili živote drugih.
Prati njihove neustrašive napore i podari im snagu, dobrostivost i zdravlje.

Budi uz one koji danonoćno dvore bolesne,
kao i uz svećenike koji s pastoralnom brižnošću i evanđeoskom zauzetošću
nastoje svima pomoći i svima biti blizu.

Blažena Djevice, daruj svjetlo uma ljudima u znanosti
da uzmognu pronaći prikladna rješenja za svladavanje ove zaraze.

Pomozi odgovornima u državnoj vlasti
da djeluju mudro, brižno i velikodušno,
kako bi pritjecali u pomoć onima koji su lišeni osnovnih potreba za život,
te, zagledani u buduću i vođeni duhom solidarnosti,
mogli pronalaziti prave putove društvene i gospodarske obnove.

Marijo Presveta, zahvati savjesti odgovornih
da golema sredstva koja se ulažu u razvoj i usavršavanje oružja
budu preusmjerena na razvoj znanstvenih istraživanja
koja bi u budućnosti zapriječila slične nepogode.

Preljubljena Majko,
daj da u svijetu poraste osjećaj pripadnosti zajedničkoj velikoj obitelji
i svijest o onome što nas ujedinjuje,
da bismo, vođeni duhom bratstva i solidarnosti,
u tolikim oblicima siromaštva i u bijedama života
mogli priteći u pomoć svim potrebitima.
Okrijepi nas da budemo čvrsti u vjeri,
ustrajni u služenju i postojani u molitvi.

Marijo, Utjeho žalosnih,
prigrli svu svoju nevoljnu djecu i izmoli nam kod Gospodina
da ispruži svoju svemoćnu ruku
i oslobodi nas ove užasne pandemije,
kako bi život iznova zadobio vedrinu redovitoga tijeka.

Pouzdamo se u tebe,
koja blistaš na našem putu kao znak spasenja i nade,
o blaga, o mila, o slatka Djevice Marijo. Amen.

Euharistijski blagoslov (u doba epidemije)

U vrijeme dok, zbog sprječavanja moguće zaraze virusom SARS-CoV-2, nije bilo dopušteno slaviti misu s narodom, u pojedinih je župama vršen blagoslov s Presvetim sakramentom na način da je svećenik, vozeći se, nosio pokaznicu s Presvetim i »blagoslivljao župu«. Jesu li takvi čini u skladu sa smislom liturgijskoga slavlja?

I. M., svećenik

Pastoralna briga za povjerene ljude uvijek je bila 'nadahnućem' za nesebičnost služenja, pa i onu herojsku, osobito u vrijeme nedaća i nevolja. Istina je da u doba pogibelji i izvanrednih okolnosti razbor opravdava, pa i nalaže, prilagodbe u slavljenju liturgijskih čina, kao i čina pobožnosti. No, prilagodbe se uvijek tiču načina slavlja, a ne njegova smisla, pa izvanredne okolnosti ne mogu biti razlogom da liturgijski čini budu lišeni svoga temeljnoga smisla i značenja.

Blagoslov s Presvetim *završni* je čin klanjanja pred presvetim euharistijskim otajstvom ili pak *završni* čin euharistijske procesije (npr. na Tijelovo) i samo u tijesnoj povezanosti s tim činima vjerničke pobožnosti može pronaći svoj smisao. Stoga liturgijske odredbe jasno ističu da blagoslov s Presvetim nije zaseban ili samostojan čin euharistijske pobožnosti, već »zaključni trenutak bogoslužnoga susreta« (*Direktorij o liturgiji i pučkoj pobožnosti*, 163). Stoga je i kod kraćih izlaganja presvetoga sakramenta potrebno čin pobožnosti urediti na način da se prije blagoslova s Presvetim neko vrijeme čita Božje riječ, pjeva, moli i razmatra u šutnji. Ta je uputa o uređenju čina klanjanja osnažena i odredbom koja zabranjuje izlaganje Presvetoga samo radi blagoslova (*Sveta pričest i štovanje euharistijskog otajstva izvan mise*, 89). Blagoslovi o kojima pita naš čitatelj nisu dio ni euharistijskoga klanjanja niti euharistijske procesije, unatoč možebitnoj pomisli da bi se »vožnja s Presvetim« mogla razumjeti kao euharistijska procesija.

Premda nam je pristiglo više zamolbi za razjašnjenje prakse o kojoj nas čitatelj pita, odgovaramo na ovo pitanje ne tek da bismo se kritički osvrnuli na »liturgijske izvedbe« koje će se vrlo brzo zaboraviti, nego da bismo ponovno rasvijetlili smisao klanjanja pred presvetim sakramentom te jasnije istaknuli temeljne kriterije za liturgijske prilagodbe kada se one pokažu potrebnima.

Premda klanjanje pred Presvetim povezuje liturgijske oblike slavlja i izražaje pučke pobožnosti – pri čemu nije lako odrediti jasne granice među njima – važno je ne izgubiti iz vida da »pobožnost klanjanja presvetoj euharistiji potiče vjernike da potpuno uzmu udjela u vazmenome otajstvu i zahvalna srca odgovore Onomu koji po svome čovječstvu neprestano ulijeva božanski život u udove svoga Tijela« pa se klanjanje pred Presvetim razumijeva kao obnovljeno iskustvo onoga jedinstva s Kristom koje se postiže euharistijskim slavljem i pričestju (*Sveta pričest i štovanje euharistijskog otajstva izvan mise*, 80-81). Osim toga, izlaganje Presvetoga mišljeno je uvijek za zajednicu vjernika te izlaganje nije dopušteno ako se ne predviđa prikladan (*congruus*) broj vjernika za klanjanje (*Eucharisticum mysterium*, 63).

Pohvalna su nastojanja pastoralnih djelatnika koji se trude biti blizu vjernicima u okolnostima kada oni nemaju prilike doći na slavlje euharistije. No, pokušaji 'zamjene' slavlja euharistije nekim »euharistijskim gestama«, kao što su pogled u Presvetu euharistiju i blagoslov s Presvetim, ne će razviti potrebnu liturgijsku duhovnost usmjerenu prema sakramentalnome slavlju, ali mogu uvelike zasjeniti misao o vrijednosti samoga euharistijskoga slavlja kao i izraslosti euharistijske pobožnosti iz euharistijskoga slavlja. Nemogućnost sudjelovanja u slavlju euharistije može biti prigoda za produbljeno življenje »euharistijskoga posta« koji nam daje spoznati što uistinu nedostaje vjeri koja se ne hrani sakramentima i eklezijalnim zajedništvom. ■

INFORMACIJE I NARUDŽBE:

HRVATSKI INSTITUT ZA LITURGIJSKI PASTORAL
Ksaverska cesta 12a, 10000 Zagreb • tel.: +385 (0)1 5635 050
e-mail: pretplata@hilp.hr • www.hilp.hr

Ispit savjesti

PRIPREMA ZA SAKRAMENT POMIRENJA – ISPOVIJEDI

PRIREDIO: mons. Ivan Šaško

Ispit savjesti po cijeni od 5,00 kuna možete naručiti na narudžbe@hilp.hr ili na broj telefona **+385 (0)1 5635 050**. Troškovi poštarine nisu uračunati u cijenu. Za župne urede, koji za svoje vjernike žele naručiti više primjeraka, predviđeni su posebni popusti*: 50 primjeraka – 125,00 kn; 100 primjeraka – 225,00 kn; 200 primjeraka – 400,00 kn.

* Navedeni popust odnosi se samo na župe i pretpostavlja da knjižica nije namijenjena za daljnju prodaju.

živo vrelo

List izlazi 13 puta godišnje. Cijena pojedinog primjerka: 13,00 kn. Inozemstvo: 3,70 EUR; 4,50 CHF; 6,20 USD; 6,20 CAD; 7,50 AUD
Godišnja pretplata: 169,00 kn. Inozemstvo: 48 EUR; 58 CHF; 80 USD; 80 CAD; 97 AUD • BiH, SRB, MNE: 36 EUR

Za pretplatnike s deset i više primjeraka odobravamo popust od 10%.

Uplate za Hrvatsku: Privredna banka Zagreb, d.d. – IBAN: HR8823400091110174994
model plaćanja: 02 – poziv na broj: upisati pretplatnički broj

Uplate za inozemstvo: Privredna banka Zagreb, d.d. – IBAN: HR8823400091110174994 – SWIFT: PBZGHR2X

U nevoljama s dragim likom
Majke od milosti...

Stipe Sikirica: detalj vratnica na svetištu
Čudotvorne Gospe Sinjske, 1987.
(Foto: Z. Alajbeg)